

4382 do

Буду

З БІБЛІОТЕКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

ІМЕНІ

ШЕВЧЕНКА

У ЛЬВОВІ.

Ч.

~~1744~~ / ~~673~~
~~24~~

N

02

... 9 2 2 2 2

96

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 24.

Відповідає за редакцію: Володимир Гнатюк.

УКРАДЕНЕ ЩАСТЕ

драма з сільського життя в 5. діях.

Івана Франка.

Друге виданє.

У Львові 1901.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.
підзварядом К. Беднарського.

41

Львівська Філія
бібліотеки АН УРСР

432 ф

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34 312

1061
450
I
X

ДІЄВІ ОСОБИ.

Микола Задорожний, чоловік літ 45,
невеликого росту, похилий, рухи по-
відльні.

Анна, його жінка, молодиця літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий,
здоровий мущина літ 30.

Олекса Бабич, селянин, літ 40, сусіда
Миколи.

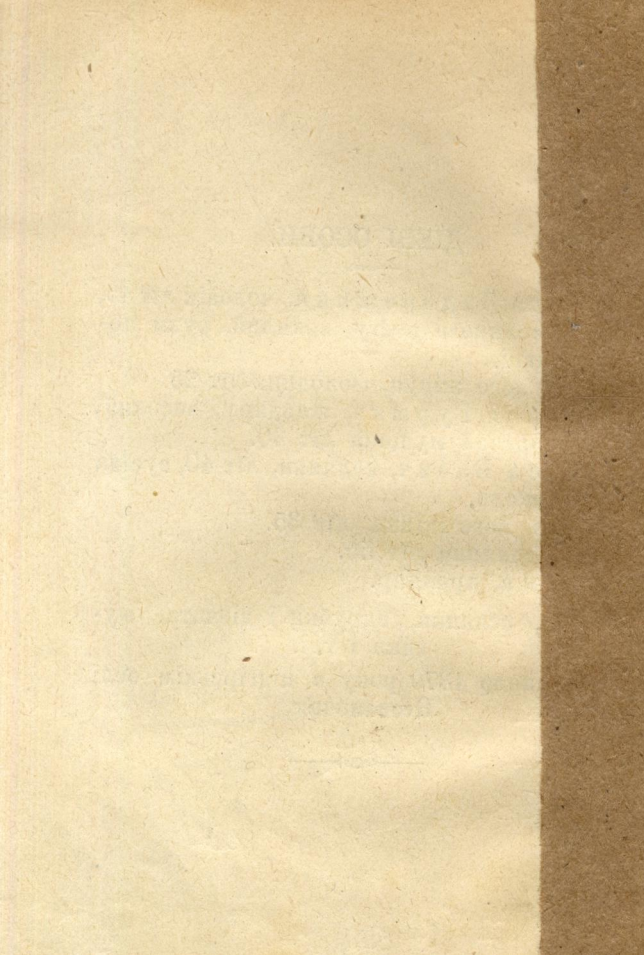
Настя, його жінка, літ 35.

Війт, селянин літ 50.

Шльома, арендар.

Селяне, селянки, парубки і дівчата, му-
зики і т. і.

Дієся коло 1870 року в підгірськiм селі
Незваничах.

Д І Я П Е Р Ш А.

Нутро сільської хати. Ніч. На дворі чути шум вітру, сніг бе о вікна. В печи горить огонь, при нїм горшки. Анна і Настя порають ся коло печи. На лаві, на ослопї, на припїчку і на печи дівчата і парубки, одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; на серед хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на коливоротї крутить шнур.

Ява перша.

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (співають):

Ой там за горою, та за кремінною
Не по правді жиє чоловік з жоною.
Вона йому стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротяну нагайку.
Біла постеленька порохом припала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом присїла,
Дротяна нагайка кровю обкипіла.

Настя (перериває, махаючи стиркою) **Та тьфу**
на вас! Що се ви вигадали такої

плаксивої! Мов по покійнику голосять.

1. Парубок (регоче ся). Ага, а у вас мурашки по шкірі забігали.

Настя. Тю на тебе та на твою голову! Ти гадаєш, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1. Парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив: як чоловік жінки не бє, то в ній утроба гниє.

2. Парубок. О, твій тато добрий циркулик був. Він і хлопам умів кров пускати.

1. Парубок. І задармо! То также щось варто!

Настя. Та повинні-сте стидати ся хоть тут, у тій хаті таке говорити та співати. Пек, осина! То так! як би, не при хаті кажучи, злого духа при малій дитині згадав. Тут ангели божі літають, одна хата в цілім селі, де сьвятий сунокій та згода та лад та любов — а ви якесь таке завели, що гидко і в губу брати.

1. Дівчина. Та не бійте ся, тітко, ми своєю співанкою сьвятих ангелів із хати не виполошимо.

Н а с т я. А ти відки се знаєш? А може як раз виполошите? Знаєш, як старі люде кажуть: не викликай вовка з ліса. А то буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповнить ся. Мої небіжка мамуня розповідали, що раз один такий...

1. П а р у б о к. Та пипоть вам на язык! Ідїть до печи та глядїть, чи швидко ті вареники будуть, бо далї Микола з міста приїде та нас понаганяє до дому.

Н а с т я. Ади, який швидкий. Не бій ся, вареники будуть. Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю доплїв. (Іде до печі.)

1. Д і в ч и н а. Ну, кінчім, сестрички, тоту співанку. Вона дуже красна. А така жалісна, аж плакати хоче ся.

А н н а (від печи). Почекайте - но ви, як замуж повиходите, та на своїх плечах того добра зазнаєте, то вам ще й не так плакати захоче ся.

Д і в ч а т а. От тобі й на! А ви се відки знаєте? Хиба ви сего зазнали?

А н н а. Ну, я не про себе говорю. А в тім що зазнала, то досить менї знати, та Богу.

Дівчата (хвилю мовчать, потім починають спі-
вати):

Ой мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.
Пусти-ж мене мужу в вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок,
Урву рожу-квітку тай пущу на воду:
Плини, плини, роже-квітко, аж до мого роду.
Плини, плини квітко, плини по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, приплини до краю.

Настя (тимчасом повиймала вареники, відці-
дила їх, полила їх олієм, посолила і ставить
на столі). Ну, годі вам співати! Ки-
дайте роботу! Вареники на столі!
(Парубки і дівчата покидають роботу і з ве-
селим гамором сідають за стіл і їдять. Настя
з Анною коло печи; вона відсипала собі також
вареників і сідає на припічку, обернена до стола
плечима). Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (глядить до вікна). Господи, яка там
шаруга! Коли-б тільки наші де з до-
роги не збили ся!

Настя. Не бій ся, їм не першина.

Анна. Не знаю, але мені так чогось
лячно, так чогось сумно, як коли-б
якесь велике нещастє надомною за-
висло.

Настя. Та я то, небого, виджу. Цілий
день як сама не своя ходиш. Тай
уже сама собі міркую, чого би тобі

журити ся? Живеш, як у Бога за дверми...

А н н а. Я?

Н а с т я. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботящого, що трохи не молить ся до тебе.

А н н а. (зітхає). Та що то з того!

Н а с т я (тихійше). Ага, ти про те, що дїтий не маєш. Не бій ся, Бог ласкав, будуть іще.

А н н а (махав рукою). Ей, я не про те!

Н а с т я. А про що-ж? Чого тобі ще треба? Що братї тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком вилїзе.

А н н а (кидає ся мов ужалена). Йой, кумо! Та хиба я про посаг! І по що ви менї згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжші вороги.

Н а с т я. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєрваве дївованє.

А н н а (живо). Що? Про моє дївованє? Що ви про него знаєте?

Н а с т я (добродушно). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінци за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!...

А н н а. Як то? Ще й більше щось знаєте?

Н а с т я (сьміє ся). Та ти, кумо, мене не бійся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очі не бачила.

А н н а. А відки-ж ви все те знаєте?

Н а с т я (сьміє ся). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люде, що мені доповіли. Навіть бись ніколи не вгадала, хто.

А н н а. Певне-сте десь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Н а с т я. Ой, кумонько! Чи то я так на тих армарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, тай то не коли, а вчора.

А н н а. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

П а р у б к и і д і в ч а т а (встають від їди).
Спасибіг вам, тітко Анно, і вам, тітко Насте, за вечерю!

1. П а р у б о к. Господи тобі слава, що ся душа напхала!

Н а с т я (бе його стиркою). Іди, іди, ти не-господарська дитино!

Дівчата. Ну, пора нам до дому, а то позамітає дорогу, то не докопаємося вулицею.

2. Парубок. Не бійтеся, мої ластівочки! Нас тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме, тай до дому занесе.

1. Дівчина. Овва, які мені силачі. Ще подвігаєтеся та болячки постручете! (Збираються, забирають вуделі та пряжу і виходять). Ну, добраніч вам! (Цілуються з Анною, вона сьвітить їм скінкою до сінній).

Анна. Добраніч, дівчата, добраніч! Та приходіть і завтра, будьте ласкаві! (Зачиняє за ними двері).

Ява друга.

Анна і Настя.

Настя. Та було хіба і мені йти.

Анна (спрятує зо стола). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік буде їхати, то й так попри нашу хату, то почуєте. А мені веселійше буде ждати.

Настя (помагає прятати). Та воно то так. А все таки хата рук потребує. Ну,

та вже для тебе се зроблю... (Зупиняється ся серед хати перед Анною в мискою в руках). Ну, а ти не цікава, від кого я дізнала ся про твоє дівованє?

А н н а. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Н а с т я (лукаво). А твоє серце нічого тобі не говорить?

А н н а. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Н а с т я. Ага, а на лиці міниш ся! Бліднеш, то знов червонієш! Ну, ну, не лякай ся! Я знаю все, від него самого.

А н н а. Схаменіть ся! Що ви говорите? Від якого него?

Н а с т я. Від Михайла, а від кого-ж би?

А н н а. Від якого Михайла?

Н а с т я. Ей кумо, та не прикидай ся, що нічого на розумієш. Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

А н н а (відступає крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят! Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я знала ся з ним, але його давно на сьвіті нема. Він у Боснії згіб.

Н а с т я. Хто се тобі сказав?

А н н а. Я се знаю, брати говорили.

Н а с т я. Еге, то то й є, що брати!

А н н а. Його мати сама лист мені показувала, плакала.

Н а с т я. Ну, то мусів бути лист фальшивий, бо Михайло живісінький.

А н н а. Кумо, бійтеся Бога, не говоріть сего! Може вам приснив ся? Може дух його вам об'явив ся?

Н а с т я. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінький. У жандармах служить уже три роки. Десь був у иншій стороні, а тепер його до нас перенесли. Вчора до нас у хату заходив, про тебе розпитував ся.

А н н а. Господи, що се таке? Що зо мною діє ся? Кумо, голубонько! Кажіть, що се вам привиділо ся, приснило ся! Адже-ж се... се таке, що здуріти можна! Адже-ж я тому Михайлови кляла ся, присягала, що радше в могилу піду, ніж з ким иншим до шлюбу стану. А тепер!... Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуйте, ви тільки так говорите!

Н а с т я. Хрести ся, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі нема ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив тебе. О, як би

ти знала, як він гарно та щиро говорив про тебе!

А н н а. Ні, ні, ні! не говоріть мені нічого! Не хочу чути про него, не хочу бачити його. (Ходить по хаті домаюючи руки). Ой, Господи! Ой, Боже мій, та не вже сему правда? Не вже і тут мене одурили, ошукали, мов kota в мішку продали?

Н а с т я. Та вспокій ся, кумо! Що вже про те говорити, що пропало! Най їм за се Бог заплатить.

А н н а (все ще в нетямі ходить по хаті). І за що? По що? А, знаю, знаю! Вони Михайла бояли ся, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий, наймит, ще й рад, що що небудь дістав. Господи, ратуй мене! Не дай одуріти!

Н а с т я (бере її за плече). Та отям ся бо, кумо! Що ти торочиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужна жінка, треба про се все забути.

А н н а (вдивлює ся в неї, по хвилі). А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірвати ся, а забути треба. Ой, Господи! І як воно доси не трісло? Кілько я намучила ся за ті роки! А тепер

гадала, що от-от давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш! Той, що доси був для мене помершим, являє ся на ново. Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити? Дай мені якого зіля, щоби туг, отут перестало боліти!

Н а с т я. Де вже мені, небого, до зіля? Не пораджу я тобі нічого, хіба одно: моли ся Богу, чень він відверне від тебе се лихо.

А н н а. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о кам'яні сходи при церкві, слізми плити вмивала — нічого не помагає.

Н а с т я (надслухує). Га, чуєш? Мабуть дзвінок тельнякає. Певно наші їдуть.

А н н а (при вікні). Тельнякає! Ледво чути за свистом вітру, а тельнякає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зустрічати! (Обі сквапно одягають ся і виходять.)

Ява третя.

По хвилі входять Анна, Настя і Бабич, увесь у снігу, з батогом у руках.

Б а б и ч. Дай Боже вечір добрий!

А н н а. Дай Боже здоровле! Так кажете, мій з вами не їхав?

Б а б и ч. Нї, кумо. Я його ще на солянїй жупі лишив. Ще докладав свої купи дров і щось там почав з вїйтом перемовляти ся, та я не дочікував до кінця тай поїхав за иньшими.

А н н а. Бійте ся Бога! Якже-ж ви могли його самого лишити в таку страшну неgodу?

Б а б и ч. Е, не бійте ся, сам він не буде. Певно поїхав на Купинє з Передільничами. А наші всі на Радловичі гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійте ся. Конята у него добрі.

А н н а. Ой, я чогось бою ся. Кажуть, у лісі вовки появили ся. Ще не дай Боже якого нещастя!

Б а б и ч. Та успокійте ся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати до дому, там десь конята перемерзли.

Н а с т я. Ну, добраніч тобі, кумо. Моли ся, небого, Богу, все добре буде!

Б а б и ч. Добраніч!

А н н а. Оставайте ся з Богом! (Бабич і Настя виходять).

Ява четверта.

А н н а. (сама, одягнена в кожусі і хустині, сїдає коло вікна і надслухує). Не чути! Тільки вітер свище і вив. (Заламує руки). А він жиє, жив, жиє! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, шлюбний. Я йому присягала і йому додержу віри. (Надслухує). Ах! Ось він їде! Ну прецінь! Господи тобі слава! (Виходить).

Ява пята.

Микола і Анна.

За сценою чути брязкіт нашійників. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом, в гуні надітій поверх кожуха, в баранячій кучмі, в рукавицях і з батогом. Він стає на серед хати, виймає батіг ізза ременя і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім о землю чобітьми. Відтак охаючи, починає роздягати ся).

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой, Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то й сам уже не знаю! Ох, тай утепенив ся-ж

я! Тай промерз до самої кости! (Відсуває вікно і кричить). Анно, а коням треба пити дати! Думав напоїти на Купіню, та не мож було!

А н н а (за сценою). Добре, добре! Я вже й воду зладила.

М и к о л а (засуває вікно, знімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці). Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток головою наложу — оплатить ся! Цілісїнький день роби, двигай, волочи ся, худобу збавляй, мерзни і мокни, як остатня собака, — і за все те вісім шісток. А прийде ся платити, то й того їм, людоїдам, жаль. І тото би зажерли. Як дають чоловікови той кровавий крейцар, то так і видиш, що їх і за тим колька коле. А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, щоби-сте лиш очі повивалювали, нелюди погані! (Сідає кінець стола і починає стягати чоботи). От іще бідонька моя! (Кричить.) Жінко, гей, жінко! Анно! Де ти там?

А н н а (входить). Ти мене кликав?

М и к о л а. Та же кликав. Ну, що, коні пили?

А н н а. Ще й як. Так біднята перемерзли, мов риби трясли ся. Бідна худібка!

Я їм трохи сировиці до води долила, випили по дві коновці..

Мик о л а. А їсти мають там що?

А н н а. Ну, та вже я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по тарцеві вівса, тай січки я нарізала у заступника на машині, ну, тай сїна поза драбину понапихала. Ба, та чого ти так запізнив ся?

Мик о л ь. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи мені чоботи стягнути. Ади, позамерзали як костомахи, та боюсь, щоб ноги не повідморожувати.

А н н а. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! (Бере за чобіт, тягне, та заглянувши Миколі в лице опускає ногу, відступає на крок у зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят! Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крові!

Мик о л а. Я?

А н н а. Бій ся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи може ти скалічив ся де?

Мик о л а. Та нї, нї, не бій ся!

А н н а (кидає ся до него і розпинає лейбик). Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою стало ся, Миколо?

Мик о л а. Та то наш війтонько гідний та поважний.

А н н а. Що? Бив тебе?

Мик о л а. Та певно, що не гладив. (Гримає кулаком о стіл). Але я йому не подарую! Я на нїм своєї кривди пошукаю!

А н н а. Ба та що таке межи вами зайшло? За що?

Мик о л а. Питай ти мене, а я тебе буду. За нї за що! З доброго дива мене вчепив ся, бодай його той учепив ся, що в болотї сидить.

А н н а (все ще оглядає його). Та не клени, Миколо, не гнїви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крови зійшла! От іще недоля моя! Давай, я обмию. Десь тут іще тепла вода лишила ся. (Іде до печи).

Мик о л а (кричить). Нї, не треба! Я його до суду завдам! Я завтра, ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачуть! Не мий!

А н н а. (наливає на миску води і наближає ся). Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сьміховище людське! Війтови нічого не зробиш, тільки з себе сьміх зробиш.

Мик о л а. Як то нічого не зроблю? То цісарське право позволяє оттак над

людьми збиткувати ся? Як він вїйт і підприємець від довозу дров на жупу, то йому вільно з чоловіка й душу вигнати?

А н н а. Ти певно знов полїна продавав?

М и к о л а. Ну, та певно, що мусїв продати. Бій ся Бога, чоловік намучив ся в лїсї, намерз ся як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецїнь чимось душу підкріпити.

А н н а. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби сего! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже вїйт тебе за таке до арешту борше запакує, нїж ти його!

М и к о л а (гляди́ть на неї з острахом). Агїй, жінко! Та се ти правду кажеш! А менї се і в голову не прийшло. Ну, на, мий!

А н н а (миє його). Я би не знати що за се дала, що ти не тїлько полїна продав, а ще й сам вїйтови якесь згїрдне слово сказав.

М и к о л а. Я? Та скари-ж то мене Господи, що нї! Вчепив ся мене, що латер не повний. Я, як звичайно, остатній на-кладав, а він до мене. Вже там

хтось мусів мене прискаржити, що я пару тих дурних полін продав.

А н н а. А може він і сам видів?

М и к о л а. А дідько його знає, може й видів. Досить, що він до мене. Я тобі, каже, не заплачу, поки латер не буде цілий. А я кажу: Який був у лісі, такий тут є. А він мені каже: Брешеш, ти п'ять полін продав. А я йому кажу: Як продав, то не сам продав. І інші продають. А він до мене пристав: Хто продає? Тай хто, тай хто? Що я мав йому казати? По правді, чоловік нічого не бачив, а так на першого ліпшого говорити соромно. От я возьми тай скажи йому: Тай ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали. Не встиг я йому се сказати, а він як не кине ся на мене, як не почне гаратати мене палицею! Та через голову, та куди попало. То вже я й не стямив ся, коли і хто і як мене відборонив та на сани посадив.

А н н а (хитає головою). Я так і думала, що ти щось таке мусів лягнути. Війт не такий чоловік, аби когось за дармо вчепив ся.

Мик о л а (гірко). О, та певно. У тебе кож-
дий чесний, кожний розумний, коби
тільки не твій чоловік.

А н н а. Я тобі чести не уймаю, але полін
не треба було продавати.

Мик о л а. А мерзнути та о голоді бути
треба!

А н н а. Було собі з дому взяти пару крей-
царів на горівку, коли вже без неї
не можеш обійти ся. Адже-ж ми вже
не такі остатні.

Мик о л а. От таке! На заробок їхати і ще
гроші з дому брати!

А н н а. Ну, коли так, то маєш заробок,
якого-сь хотів. (Застелює стіл і заходить
ся давати вечерю), Ну, але де-ж ти так
довго барив ся?

Мик о л а (гнівно). А тобі що до того? Не
твое діло! Коли я тобі такий нелю-
бий, то не питай ся мене ні про що!

А н н а (ставить миски на стіл). Ну, коли так
будеш зо мною говорити, то певно
любійший не будеш. (Мовчанка. Микола
тарабанить пальцями по вікні, Анна заставляє
вечерю. Микола обертає ся і починає мовчки
їсти. В тім чути стуканє до вікна. Анна
здригає ся, Микола випускає ложку з рук).

А н н а. Сьвят, сьвят, сьвят! А се що
таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку пізну годину, в таку неgodу — ой, може яке нещастє!

Голос за вікном. Гей, люде, отворіть, не дайте душі загинути!

Анна. Хтось певно з дороги збив ся. Біжу отворити.

Микола. Анно, стій! Може яка зла душа?

Анна. Ба та що? Дати чоловікови загинати? Тай що нам зла душа? Взяти у нас нема що, нікому ми нічого не винні, то чого нам бояти ся? [Виходить. Чути калатанє засувів].

Ява шеста.

Микола, по хвилі входить жандарм з карабіном, увесь присипаний снігом, за ним Анна.

Жандарм. Дай Боже добрий вечір!

Микола. Дай Боже здоровле!

Жандарм. Перепрашаю, що в таку пізну пору непрошений до вашої хати набиваю ся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай Господи! Я з дороги збив ся, думав уже, що або замерзну де в заметі, або вовкам на зуби попаду ся.

А н н а (хрестить ся). Господи!

Ж а н д а р м (озираєсь на неї, витріщує очи, потім перемагає себе). А так! Недалеко вже було до того. Там під лісом чути, як вони виють. Кождої хвилі могли бестії зо мною привитати ся!

М и к о л а. Та роздягніть ся, пане, сідайте! Адже-ж тепер під ніч далі не підете.

Ж а н д а р м. Та куди вже! Ніг своїх не чую, так промерз та змучив ся! Ой, Господи тобі слава, що з душею з того снігового пекла вихопив ся! (Обтріпує ся зо снігу і починає роздягати ся. Микола придивляє ся йому ближше). *Дивити.*

М и к о л а. А ви відки, пане шандаре?

Ж а н д а р м. Та ходом з міста.

М и к о л а. Ну, так, ходом. Але родом? Даруйте, але мені здає ся, що я вас десь колись бачив.

Ж а н д а р м (сьміє ся). Ну! чи не ще! Микола, старий побратиме! Хиба-ж ти не пізнав мене? (Клепле його по плечи).

М и к о л а. Михайло Гурман! Так се ти! А ми гадали — — Анно, ба, а ти хиба не пізнала Михайла?

А н н а (зовсім забувши ся стоїть кінець стола і не дивлячись на них шепче молитву). І остави і ослаби і відпусти Господи...

Ж а н д а р м (регоче ся). Анно! Господине! Що се вам на побожність зібрало

ся? Що ж то, не привитаєте ся зо старим знайомим?

А н н а (подає йому руку). Як ся маєте, пане шандар?

Ж а н д а р м (хвилю пильно глядів на неї, потім пустив її руку, сціпив зуби і відвернув ся, говорить далі тільки до Миколи). Ну, ні нішньої ночі не забуду, доки життя мого. Знаєте, як я почув крізь вітер ті вовчі голоси, та й то так недалеко — ну, гадаю собі, вже по мні! І так мені нараз мов би хто приском поза плечима посипав. І в тій самій хвилі я побачив з боку сьвітло. Зразу подумав, що то вовк очима блимає, але далі бачу, що стоїть на місци... І вже я нічого більше не думав, не міркував, тільки як не пущу ся бігти півперек снігів, через якісь рівчаки, заметі та плоти. І Бог його знає, відки в мене стільки сили набрало ся. Гримнув чоловік собою з десять разів, то правда, але Богу дякую, що хоть кости цілі!

М и к о л а. Ну, щож, Богу дякувати! Але скажи ти мені, будь ласкав, що се з тобою? Відки ти взяв ся? Аджеж казали, що ти...

Ж а н д а р м (регоче ся). Ха, ха, ха,! Що я що такого?

Мик о л а. Ну, та що ти погіб, умер...

Ж а н д а р м (сміє ся ще дужше і підходить до него. Микола цофає ся). Ха, ха, ха! Та се й правда! Адже-ж я небіщик. Не віриш, Миколо? Я вмерлий! Я з гробу приходжу.

М и к о л а (переляканий хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят!... (Слабо всьміхає ся). Ну, що ти дурниці говориш, Михайле? То не годить ся з такими річами жартувати.

Ж а н д а р м (грізно). Ти думаєш що я жартую? Ану на, доторкни ся мене! (Простягає руку, Микола відскакує). А видиш! Та про те дарма! Знаєш, Миколо, по що я прийшов?

М и к о л а. Ти? До мене?

Ж а н д а р м. Еге! По твою душу (Регоче ся). Ха, ха, ха! Отто налякав! Ну, не бій ся, бідолахо! Твоя душа не така то дуже цінна річ, щоб аж мерці з гробу по неї приходили. Не бій ся, ади, я живий чоловік, такий як ти! (Плеще його по плечи). А відки я тут узяв ся, се я тобі зараз скажу. Вернувши з війська я продав ірунт і хату і вступив до жандармів, ось уже три роки служу. З разу на границі був, пачкарів ловив, а отсе пару

неділь тому перенесли мене в сей повіт.

Микола. І чи не можна було відразу се сказати? А то на тобі! Взяв ся страшити мене небіщиком. Ей, Михайле, Михайле! Ти, як бачу, все ще такий збиточник, як був колись. (Хитає головою). Ну, сїдай, та от вечеряй разом з нами.

Жандарм. Отсе справді розумне слово. (Бере за ложку і сїдає коло стола). Ба, а ви чому так пізно вечеряєте? Адже певне вже північ буде!

Микола. Адже я в такім самім був, як ти. Тільки недавно з дороги приїхав.

Жандарм (їдячи). З якої дороги?

Микола. Та з міста. Латри возив на жупу тай так припізнав ся. На силу до дому допхав ся. (Їсть). А ще менї лиха доля казала їхати на Купіне. Думав, що ближше буде, півперек ліса, а тимчасом там замело так, що я трохи худоби на віки не збавив.

Жандарм (кладе ложку і глядить на него здивований). Що? Ти сеї ночі на Купіне їхав?

Микола. Таже їхав.

Жандарм. По при Купінську коршму?

Микола. Ну, таже не куди. Ще зупинив ся, хотїв конї напоїти, та якась мара відро урвала. Почав було стукати до Жидів, але якось ніхто не виходив, а я подумав собі: Ей, уже й так до дому близько! Тай не достукавши ся нікого, взяв ся тай поїхав.

Жандарм. А давно се було?

Микола. О, певно, що вже зо три години тому. Хоть то від нас до Купінської коршми ледво пів милі, але як я почав їхати, як почав стрягнути та з дороги збивати ся, то здавало ся, що принаймі пів року їду. А тут чоловік сам-самісінький у лісі.

Жандарм. То ти сам їхав? І не тямиш, їхав ще хто за тобою?

Микола. Де там! Усі наші геть поперед мене виїхали, тай усі їхали на Радловичі, гостинцем.

Жандарм. Ну, а в коршмі сьвітило ся?

Микола. Та було сьвітло, але вікна були заслонені та й двері замкнені. Мабуть Жиди вже спали, бо на мій стук ніхто не обізвав ся.

Жандарм (воркоче). Ну, певно! (Їдять, мовчанка. Анна сидить на припічку, силує ся їсти та не може). Ну, спасибіг вам,

пане господарю, за вечерю ! (Кладе ложку і встає).

Мик о л а. За мало. Видихай здоров !
(Встає також, оба сідають на лаві).

А н н а (мовчки спрятуює зо стола).

Ж а н д а р м (придивляє ся Миколі з боку). Ба, що се у тебе, Миколо, таке лице подряпане ? Я щось не тямлю, аби ти був охочий до бійки ?

М и к о л а (змішаний). Я ? Ха, ха, ха ! Та куди мені до бійки ? Я чоловік спокійний. А се ті нещасні латри сьогодні так мені доїхали. Тільки що я почав брати з купи полїна, а вся верхня верства гур-гур на мене. Ще щастє, що мене на місци не забило.

Ж а н д а р м. Ов, то погана пригода !

М и к о л а. Ой, най Бог боронить від такого зарібку !

Ж а н д а р м. А багато заробляєш на день ?

М и к о л а. Е, тільки того зарібку, як кіт наплакав. Вісім шісток на день. А кілька чоловік надвигає ся, намерзне ся, намучить себе і худобу і нагризе ся, то відрік ся б і того зарібку.

Ж а н д а р м (знов придивляє ся його лицю). Але тебе, брате, таки порядно ті полїна мусїли заїхати. Цїле праве лице мов граблями подряпане.

Микола. Та кажу тобі, що як на мене з правого боку полїна гуркнули,^т то я думав, що вже менї голову на камуз розбили.

Жандарм (встає, проходить ся по хатї і сїдає лїворуч від Миколи, а потім глядить на него). Ов, та бо у тебе і з лївого боку ще гірше калїцтво.

Микола (змішаний). А то я тим боком на землю впав, на ріще, тай так на-правив ся, Ще щастє, що ока на сук не висадив.

Жандарм (заглядає йому в очи). Е, та бо і з переду шрам на чолї, зовсїм, як би хто подряпав. Ще й синці попід очима. Ей, Миколо, признай ся, се не від полїн!

Микола (ще гірше змішаний). Що ти знов! До чого маю признати ся? Бігме Боже, що я з нїким не бив ся! Тай по що би я тебе дурив?

Жандарм (сьміє ся і клепле його по плечи). Ну, ну, Миколо, не бій ся! Я нинї твій гість, то не потребуєш менї нї до чого признавати ся. Але се одно тобі скажу, небоже: Ти на крутаря не вродив ся. Видно від разу, коли хочеш щось збрехати, а воно тобі анї руш не удає ся!

Микола (заляканий). Але-ж скари-ж то мене Господи!...

Анна. Миколо, та кокинъ же божити ся! Ось подумай радше, де ми пану шан-дареви постелимо. Пізна година, а ви оба помучені, пора спати.

Микола. Ай, ай, ай, твоя правда, небого! А я дурень забалакав ся та й забув про се. Я зараз, зараз! (Хапає ся сюди й туди по хаті, та не може потрапити на лад. Надіває шапку тай кожух).

Анна. Ба ти куди?

Микола. Я зараз! Знаєш, я так думаю: околот соломи принесу, постелимо Михайлови оттут на землі. Ти тільки верет яких приладь, подушку, а кожухом накрив ся.

Жандарм. О, спасибіг вам. У мене є свій плащ.

Анна. Та я би була сама за соломою пішла.

Микола. Ну! Куди тобі! Я сам зара-вісько принесу. (Бере шапку і виходить).

Ява сема.

Ті самі без Миколи. Анна порав ся коло постелі. Жандарм підходить до неї і бере її за плечі.

Жандарм. Анно!

Анна. (ледви чутно). Чого тобі?

Жандарм. Що, ти навіть поглянути на мене не хочеш?

Анна (обертаєся до него лицем, але зараз спускає очі в низ і мовчить).

Жандарм (довго дивить ся на неї). Нелюди! Поганці! Таки додержали слова, закопали тебе живцем у могилу! Бог би їм сього не простив!

Анна. Про кого се ти?

Жандарм. А про кого-ж би, як не про твоїх коханих братчиків? Знаєш, як мене взяли до війська, то один із них у коршмі виразно сказав мені: „Ти, Михайле, іди в божий час, але про Анну і не думай. Не буде вона твоя, хоч би ми мали її живцем у могилу закопати“. Я тоді розсьміяв ся йому в очі, але бачу, що вони таки поставили на своїм.

Анна (несьміло). Так ти... не гніваєш ся на мене? Не проклинаєш мене?

Жандарм. На тебе, бідна сирото! Хибаж я не знаю, що ти тут нічого не винна, що у тебе не було власної волі, що тебе загукали, одурили, замучили? (Анна плаче). Та ні, признаю ся тобі, в першій хвилі дізнавши ся, що ти вийшла замуж за отсего тумана, я був лютий на тебе,

Я був би вбив тебе, коли б ти була де близько. Я цілими днями бігав мов одурілий по полю і кляв тебе, просив на тебе у Бога найтяжшої кари, найстрашнішого лиха.

А н н а (перелякана). Михайле !

Ж а н д а р м. Не бій ся, Бог не дитина, щоби слухати проклонів одурілого чоловіка.

А н н а (крізь сльози). Ой, боюсь, що він таки вислухав тебе !

Ж а н д а р м. (радісно). Що ? Значить, ти не забула мене ? Любиш мене ще, Анно ?

А н н а (з переляком відпихає його від себе). Мовчи, мовчи ! Що ти говориш ? Не сьмій до мене так говорити. Я шлюбна жінка, я чоловіка маю.

Ж а н д а р м. Е, що такий чоловік ! Нині є, а завтра може не бути.

А н н а. Як то ? Що се значить ? Що ти говориш ?

Ж а н д а р м. Нічого. Так собі. Але як би його не було, то ти...

А н н а. Мовчи, мовчи ! Не говори ! І про чоловіка мого не сьмій думати нічого злого !

Ж а н д а р м. Ет, говори собі! Се ми вже побачимо. Що я про него думаю, то моя річ.

А н н а (бере його за рамя). Михайле, що ти думаєш, скажи мені?

Ж а н д а р м. Дай мені спокій! Завтра побачиш!

А н н а. Завтра? Значить, є щось? Ти щось задумав? Щось страшне? О, так! Бачу се по твоїх очах! Чула се з твого голосу, коли ти розпитував його про ті шрами. О, я знаю тебе, у тебе кам'яне серце! Я не буду просити тебе, щоб ти змилював ся над нами, не погубляв нас. Одно тільки тобі скажу, що двоє невинних людей візьмеш на душу!

Ж а н д а р м. Я маю в Бозі надію, анї одного не візьму. Але те одно тобі скажу, що твій чоловік був би дуже добре зробив, коли би був нині дома сидів і не їздив на заробок.

А н н а. Зьвір ти, зьвір лютий! Наострив ся пожертв нас і тепер думаєш, що найшов притоку. Але Бог тебе покарає, тяжко покарає!

Жандарм (сміє ся). Ха, ха, ха! Ось гарно: двоє мерців зійшло ся, що за життя любили ся і по смерті одно за друге не забули, а зійшовши ся не мають що ліпшого робити, як сварити ся. Анно, серце моє! Не вже-ж я такий ненависний тобі?

Анна. Чого ти хочеш від мене? Чого прийшов у сї сторони?

Жандарм. Богом тобі клену ся, що я не хотїв. Два місяці я вже тут, а знаєш сама, що я доси оминав вашу хату. Аж сьогодні — не знаю, чи Бог чи зла доля завели мене до вас.

Анна. Годї. Чоловік іде! (Стелить постіль, жандарм сідає кінець стола і ніби дримає).

Ява осьма.

Ті самі і Микола з околотою соломи.

Микола (кидає околїт на серед хати). Ну, тай шаруга-ж там, Господи! Завтра ма-буть нашу хату рівно зі стріхою замете. Адже я ледво докопав ся з хати до стодоли. (Роздягає ся). А ти що, Михайле, дримаєш? А я думав, що ти з давною знайомою (моргає на Анну)

схочеш побалакати. Адже ви колись любили ся...

Жа н д а р м. Е, чи одні то дурниці чоловікові по голові стріляли, поки молодий був. А тепер як чоловіка в війську промуштрували та по босняцких горах прогнали, та на шавдарській службі підгартували, то куди вже йому давні любові згадувати. Та й твоя жінка, вибачай за слово, якась мов прикисла троха. Мабуть міцно її в руках держиш, га?

М и к о л а. Я? Її? Господи, та вона мене... Та я би її... Але що таке говорити! Сьмішно мені старому. А от що сумує та тоскує вона коло мене, се правда.

Жа н д а р м. Ну, се вже ваша обоїх річ. Що мені в те мішати ся!

М и к о л а. Так, брате, твоя правда. Муж і жона — одна сотона; чужому нема що туди пальці втиркати.

А н н а (стелить жандармови на землі). Ти, Микола, двері позамикав?

М и к о л а. Ба, а якже! (Позіває). О, пора в стебло. (Хрестить ся і шепотом молить ся до образів).

Жа н д а р м. Та хіба й собі роздягати ся. (Роздягає ся, хрестить ся і лягає на землі).

А як би я завтра рано не збудив ся, то будьте ласкаві збудити мене, скоро встанете.

А н н а. Добре, добре. (Кладе його карабін на лаву, заглядає до печи і затикає її. Тимчасом Микола скінчивши молитву розперізує ся і лягає на постелі).

М и к о л а. Ти спиш уже, Михайле?

Ж а н д а р м. Та дрімаю. Або що таке?

М и к о л а. Та нічого. Добраніч тобі!

Ж а н д а р м. Добраніч!

А н н а (хрестить ся, відтак стає за припічок і гасить лампу)

Заслона спадає.

ДІЯ ДРУГА.

Декорация та сама. День. В печи горить. Микола парить березове прутє і крутить ужівки. Анна то порає ся коло печи, то помагає йому.

Ява перша.

Микола і Анна.

Микола. Ну, держи добре, не пускай! (крутить). Так. Тепер давай сюда. Най його хороба спіткає з його латрами! Плюнув би чоловік на той заробок, а тут ні, їдь знов, щоби того проклятого латра докапарити, щоб він йому стік ся!

Анна. Та чень нині лекше буде їхати, ніж учора. Бач, випогодило ся!

Микола. Ага, випогодило ся! А вчора замело зо шумом, що й сліду не найти. Ні, я таки не поїду сьогодні.

І себе збавлю і худоби, а за що? Нехай він пропадає зі своїми латрами.

Анна. Та то певно, що ліпше не їхати, ніж по снігах з тягаром копати ся. Латри не втечуть, а робота й дома найде ся. Ой, як би ти був учора мене послухав та не їхав!

Микола. Або що?

Анна. Та нічого. Але моє серце чує якусь біду. Яка мені нині погань снила ся, то нехай Бог боронить! Десь ніби я коралі сїю по хаті, по оборі, по цілім селі, та такі грубі та червоні...

Микола (немов сам до себе). Коралі, то сльози.

Анна. А далі десь ніби на нашу хату з усіх боків пси гавкають, у двері лізуть, у вікна голови пхають, та такі люті та розжерті...

Микола. Люті пси, то напасть.

Анна. А далі десь ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: білі черевки, білу спідницю, білу перемітку.

Микола. Сьвят, сьвят, сьвят! Що тобі, жінко? Най Бог відвертає від нас усе лихе! Що ти говориш?

Анна. Та що таке? Хиба се що значить?

Микола. Та... бодай у лиху годину не згадувати! Господи! Сон, мара! На все Божа воля. Не треба ніколи забігати поперед батька в пекло, ось що! (Крутить далі). Гм, і що його робити з тими латрами, і сам не знаю.

Анна. Може би піти спитати Бабича, чи він їде?

Микола. То правда. Як він їде, то ніяково мені лишати ся. Як тільки сани полагоджу, то зараз піду до него. (Кидає готові уживки і сідає на лаві). Ой, крижі болять! Господи, проробив чоловік свою силу на чужих людей, а тепер для себе лиш останочки лишили ся. Анно!

Анна (коло нечи). Чобі тобі?

Микола. Що сей шандар так рано схопив ся? Я й не бачив, коли вийшов.

Анна. Казав, що мусить, служба...

Микола. А знаєш, я як його побачив, то зразу одеревів на місці. В таку годину, в тім мундурі — зовсім здавало ся, що се метвець з тамтого сьвіта до нас приходить. А тим часом, бачу, він живий.

Анна. А хіба-ж ти не знав, що він у наших сторонах?

Мик о л а. Я? Та відки я мав знати? Я був певнісїнький, що він давно вже зогнив у Боснї. Адже-ж твій братьб присягав ся передо мною, що його нема на сьвітї, навіть карту з війська показував. Тільки то біда, що я неписьменний, то й не міг прочитати.

А н н а. Значить, тебе так само одурили, як і мене.

Мик о л а. Не знаю, по що їм так конечно забавло ся випхати тебе на десяте село.

А н н а. А я знаю. Не хотїли менї нічого дати з вітцївщини. Ну, а як би я була нішла за Гурмана, то той би їм був з горла видер. Ти знаєш, який він був чоловік. Бояли ся його, то й постарали ся разом з війтом, що його, одинака в матери, випхано на війну, а потому скористали з часу, щоби мене також випхати в иньший бік. Ось і вся мудрість.

Мик о л а. Господи, а я й не догадував ся, куди стежка в горох! Чоловік з богачами кумпанїї не водив, то й на богацьких штуках не розумів ся. (Анна проходить коло него, він ловить її, прихилює і цілує в чоло). Бідна ти моя не-

бого! А ти дуже любила сего Михайла?

А н н а (спалахнувши). Ну, що вже про се говорити? Любила, чи не любила, тепер нема що й згадувати. От радше йди сани ладь! Обід уже готов. Поки ти там упоравш ся, то вже вистигне як слід.

М и к о л а. Твоя правда, Анно! (Встає і бере уживки). Не час бідному згадками бавити ся, треба роботу робити. Наливай лишень, я зараз буду готов!
(Виходить).

Ява друга.

Анна і Микола за сценою.

А н н а (наливає борщ у миску, насипає у другу фасолю і ставить на стіл). Чи дуже любила сего Михайла? Здається, що дуже, коли й доси вся тремчу, всю мене мороз проходить, як його згадаю. Здається, що таки дуже. А може більше бояла ся його, ніж любила. У, сила у него! Вола за роги хопить та й на землю кине. Господи, таких, як мій, то йому ніщо двох у одну жменю. Самим поглядом, здається, на скрізь

тебе прошибає, мов розпаленим дротом. Ох, тай боюсь я його тепер! Боюсь як найтяжшого ворога! І певно, що як він на нас завзяв ся, то зітре нас на порошок, знищить, зруйнує. Бо хиба-ж мій чоловік зможе з ним бороти ся?

Микола (за сценою). Анно, гов, Анно!

Анна. А чого тобі?

Микола. Де ти рептюх поділа? Най коням сїна накладу.

Анна. Та рептюх осьде в сїнях; я давно сїна наклала. Ходи їсти! (Вигортає огонь із печи).

Микола. Зараз, тільки ще лещети поладжу. Десь два лещети випали.

Анна. Та лиши лещети на потому, не втечуть! Ой, Господи, чим далі, тим чогось гірше мені робить ся. Моторошно мов перед пожаром. Усе мені здає ся, що ось-ось якесь нещастє...

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (скрипнув дверми входячи). Н-ну!

Анна (схапуєсь від печі). Ох! Се ти?

Микола. А тобі що такого, жінко? На тобі лица нема!

Анна. Нічого, нічого. Щось мені недобре зробило ся. Се мабуть від печі... Я трошка загоріла, та голова крутить ся. Сідай лишень та їдж, я наплюсь води, то мені лекше буде.

Микола (сідає за стіл, хрестить ся і бере ложку). Та ходи й ти обідати. Мені якось самому страва в рот не лізе.

Анна. Е, що там! Не прибагай собі нічого, їдж! А я тим часом піду до Бабича, та спитаю його, чи їде він у ліс.

Микола. Га, коли так, то йди. Троха пройдеш ся, то чень і голова перестане боліти. Іди, йди! (їсть).

Анна (накидає на голову хустку і направляє ся до дверей. В тій хвилі двері відчиняють ся. Входять жандарм, війт, Бабич, присяжний і ще один селянин).

Ява четверта.

Микола, Анна, жандарм, війт, Бабич і один селянин.

Війт (входячи). Слава Ісусу Христу!

Микола. Слава на віки. Просимо до обіду!

Війт. Обідайте з Богом сьвятим, най Бог благословить!

Мик о л а. Сідайте, пане війте. Що вас сюди до нас приводить?

Війт (сідає на ослоні плечима до стола, жандарм на лаві, присяжний і селянин стоять і роззирають ся по хаті). Гм, так собі. Маємо до вас маленьку справу.

Мик о л а. До мене? А то що такого?

Війт. Ви вчора сказали пану шандареви, що були в ночі в коршмі на Купіню?

Мик о л а. Та був. Не в коршмі, а під коршмою.

Війт. І пізно в ночі?

Мик о л а. Та пізно. Вже за мною, бачу, ніхто не їхав.

Війт. Ви приїхали до дому закровавлений?

Мик о л а. Та... та... так.

Ж а н д а р м. Що? Ви й до дому закровавлений приїхали? Я сего від вас не чув. Господине, правда се?

А н н а. Та правда. Я сама його обмила.

Ж а н д а р м. О, се важна річ. (Пише в книжечці). А ви-ж сказали, що в лісі скалічились ще як латри брали. Значить, ви й до міста їхали закровавлений і з міста вертали у крови?

Війт. Він вам так казав? Ну, се неправда. Він у місті був здоровіснький і зовсім чистий. Я прецінь його сам бачив на жупі.

Микола. Скажіть же всю правду, пане війте.

Віт. Яку всю правду?

Микола. Адже-ж се ви самі мене так покровавили.

Жандарм (схапує ся). Що, що, що?

Війт. Брешеш, Миколо. То правда, що ми троха з тобою перемовили ся за ті полїна, але покровавити тебе я анї гадки не мав.

Микола. Я маю на те сьвідків. Я навмисне не змивав крови з себе і до дому так приїхав, щоби вас до суду завдати.

Війт. Ха, ха, ха! Мене! До суду!

Жандарм. Яких маєте сьвідків?

Микола. Та от кум Бабич і кум Калинич також там були, то можуть посьвідчити.

Бабич (скробає ся в голову). Та бути я був, то нема що казати; але того я не бачив, аби вас кум начальник покровавив. Ударив вас поза вуха, то правда, але щоби вас оттак подрапав, то я того не можу посьвідчити.

Селянин. І я також не можу.

Жандарм. Миколо Задорожний, я вас арештую. (Видобуває з торби залізні ланцюшки з наручниками). Давайте сюди руки і не думайте опирати ся, бо вам гірше буде.

Анна. Ой, горечко моє!

Микола. Арештуєте? Мене? За що?

Жандарм. Ви самі певно ліпше знаєте, за що. Вчорашної ночі на Купіню в коршмі всіх Жидів вирізано.

Микола. Ой, Господи! То я би мав у тім бути?

Жандарм. Я не знаю. Дай Боже, щоби ні. Але скажіть самі, чи против вас усе не свідчить? Коли ви невинні, то не маєте чого боятися, на суді ваша правда покаже ся. Але я мушу своє зробити. Давайте руки!

Микола. Бог видить мою душу. Я невинний. Робіть зі мною, що хочете. (Подає руки, жандарм заковує його).

Жандарм. Так, то розумно. А тепер скажіть мені, де ті чоботи, що ви вчора мали на собі?

Микола. А онде стоять у запічку.

Жандарм. Присяжний, подайте їх сюди! (Присяжний подає, війт і жандарм оглядають їх до вікна). Є! Ось кров!

Війт. І ось тут є!

Жандарм. То сумно. Відложіть на бік!

Микола. То з мене кров, як я їхав.

Жандарм. Се вже будете в суді толкувати, се до нас не належить. Ви мали з собою сокиру? Де вона?

Микола. Он під лавою.

Жандарм. Присяжний, подай її сюди!
(Присяжний подає, жандарм і війт оглядають).

Є й тут кров. Ось на топорищу.

Війт. І ось на обусі. І ось на лезі.

Жандарм. Відложіть на бік! А тепер покажіть кожух! (Оглядають кожух). Є, й тут. Відложіть на бік. (Іде до постелі і шукає під подушками в соломі. До Анни) Отворіть скриню!

Анна (весь той час стояла мов остовпіла, не рушає ся з місця, тільки глядить на него).

Жандарм. Чуєте, жінко, отворіть скриню! (Коли вона не рушає ся, він виймає їй ізза пояса ключ, відчиняє скриню і разом з війтом починають перешукувати все). Ну, тут нема нічого. Пане війте, присяжний і ви свідки, ідіть з ним і перешукайте все обійсте, шопу, комору, стодолу, всякі скритки! А я тут переслухаю господиню.

Війт. Ну, Миколо, ходи з нами!

Микола. Господи, Ти знаєш, за що на мене такий тяжкий хрест посилаєш, нехай буде твоя воля! (Виходить, за ним війт, присяжний і селянин).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (по відході хвилю мовчить, стоячи недвижно серед хати напротив Анни, яка стоїть коло вигаслої печи. Відтак він випростовує і підносить голову. Остро) **Анно!**

Анна (підводить голову, глядить на него з невисказаною тривогою і опускає очі).

Жандарм. Сюда ходи!

Анна (підходить до него і зупиняє ся).

Жандарм. Близже, ближше! Гляди мені в очі! Просто!

Анна (силуєсь глядіти, тремтить уся, потому кидаєсь перед ним на коліна). Михайле! Михайле! Не муч мене! Не можу глядіти на тебе! Ти такий страшний!

Жандарм. Дурна! Чого тобі боятися? Для злодіїв, розбійників я можу бути страшний, се моя служба. Ти не бій ся!

Анна. Але-ж він нічого не винен! Михайле! Що ти наговорив на него? Клянусь тобі, він не винен!

Жандарм. Хто він? А, твій Микола!

Ну, а може й винен?

Анна. Ні, ні, ні! Ніколи! Він такий добрий, він хробака дармо не розтопче, не то щоб чоловіка вбив!

Жандарм. А мене вбив! Мене зробив нещасливим! Ні, не говори мені про него! Яке мені до него діло? Я йому не ворог, а трапили ся такі сліди, що свідчать против него, то я його мушу арештувати. Мушу, чуєш? Се моя служба. Коли він не винен, то в суді його правда покаже ся.

Анна. Так чого-ж ти від мене хочеш? Я прецінь з ним не була, нічого не знаю. Лиш то знаю, що приїхав кровавий і казав, що його війт побив.

Жандарм. Байдуже мені про се. Будеш те в суді говорити. Я про що інше хочу з тобою побалакати. Анно, диви ся мені в очі! (Бере її за плечі і вдивлює ся їй у очі). А ти ще гарна, молода, свіжа! Анно, любиш мене?

Анна (тремтить). Михайле, пусти мене!

Жандарм. Ні, не пущу! Скажи зараз, любиш мене?

Анна (відвернувшись). Ні, ні, не люблю! Ти страшний! Не люблю!

Жандарм (грізно). Гляди мені в очі, чуєш! (Анна дивить ся йому в очі). Скажи тепер, любиш мене?

Анна. Михайле! Братчику мій, не муч мене! Коли оттак впираєш у мене свої очі, то мені так важко, так страшно! Сама не своя стаю!

Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене?

Анна (ледви чутно). Люблю.

Жандарм. Ще раз скажи! Голоснійше!

Анна. Люблю.

Жандарм. Пам'ятай-же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе пустити з рук! Раз мені щастє всьміхнуло ся по тільких роках, то вже я тепер не випущу його! Зубами в него віплю ся, а не випущу. Говори, будеш моєю?

Анна. Ради Бога, Михайле! Не говори сего! Я шлюбна жінка! Я присягала. Гріх мені таке слухати, гріх подумати про таке!

Жандарм. А не гріх було дати мені слово, а потому вийти за другого? Не гріх украсти моє щастє?

Анна. І моє вкрадено, голубе мій! І моє серце розбито, і мене з недлюбом спа-

ровано! З туманом оттаким, що з ним ні в кут, ні в двері, що з него люди сьміють ся, що хіба хто не хоче, той з него не глузує! А ти ще дорізати мене хочеш!

Жандарм. Дарма, дурне говориш! Коли се правда, що кажеш, то будь моєю! На злість тим, що нас розлучили. На перекір тим, що вкрали наше щастє. Ми його відокрадїмо, наше щастє!

Анна. Бог нас покарає, Бог!

Жандарм. Не слухай того! Бог нашої муки не потребує. А трафилась нам нагода, то й поживймо свобідно та по-коштуймо щастя.

Анна. Чи довго воно потріває?

Жандарм. Щастє ніколи довго не тріває. Щастє все — день, година одна хвилина.

Анна. А потому?

Жандарм. Потому? Мені то в голові, що потому буде! Доси бідували та мучились і потому те саме буде. Овва, велика невидальщина. Хіба тобі страшно?

Анна (не зводячи з него очий, ледве чутно). Ні, не страшно.

Жандарм. Так хочеш бути щасливою?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Так будеш мою ?

Анна. (так само). Буду.

Жандарм. Памятай-же ! Держу тебе за слово. А як і тепер мене одуриш, то горе тобі ! Я страшно пімщу ся на тобі й на нїм.

Анна (так само). Нї, не одурю.

Жандарм. Ну, продрухай ся ! Що се ти мов крізь сон говориш ? (Потресає її за плечі). Ось вони надходять. Плач, ламай руки, щоби нїчого не догадали ся. Проси мене, щоб я його помилував, А як відведуть його до міста, то я до тебе навідаюсь.

Анна (з заломаними руками стоїть мовчки коло печі).

Ява шеста.

Ті самі і Микола скований, вїйт і селянин.

Жандарм. Ну що-ж, вїйте, найшли що підозреного ?

Вїйт. Нічогісінько, пане шандаре. Тільки на санях двох лещетів нема, а на третім троха кровю замазано.

Жандарм. Ага, се також важне. (Записує в книжці). Ну, а тепер ведїть його.

І отсі річи заберіть. Лещет із саний
виняли?

П р и с я ж н и й. Я виняв, ось він.

Ж а н д а р м. Добре. Візьміть, а пантруйте,
аби кров не стерла ся. А ви, війте,
форшпан для нас вистарайте. По снігу
тяжко буде арештанта аж у місто
пішки гнати. А може у него спіль-
ники є, то щоб девлісі не напали та
не відбили.

М и к о л а. Господи! Що се зо мною діє
ся? За що на мене така кара тя-
женька?

В і й т (скробає ся в голову). За форшпан, пане
шандаре, тяжко буде нині. В кого
є тягло, то всі потягли на заробок,
то до латрів, то до кльоців. От, хиба
би його власні, Миколові коні взяти
і в його сани запрягти.

Ж а н д а р м. А що-ж, і се можна.

В і й т. То тут може хто небудь з вами
присієсти: буде кіньми гнати і по-
тому приїде назад.

Ж а н д а р м. Дуже добре. Мені ще й так
мабуть прийде ся сюди вернути, за
спільниками шукати.

В і й т. То ще й ліпше. Ану, куме Бабичу ідіть та запрягайте! (Бабич відходить).

М и к о л а (що доси сидів на ослоні та втирав руками сльози). Анно!

А н н а (мов остовпіла). Чого тобі, Миколо?

М и к о л а. У тебе чиста душа, невинна... Молись Богу, щоб швидко й моя невинність виявила ся.

А н н а. Чиста душа... А хіба-ж твоя менше чиста?

М и к о л а. А господарства пильнуй! Не багато у нас тої мізерії є, то щоб і те не пропало. А на адукатів не трать ся, щоби мене боронили. Маю в Бозі надію, що й без них мене Отець милосерний із того нещастя вийме.

А н н а. Га, коли так кажеш...

М и к о л а. Так, так, так, не роби того. Здай ся на Бога. А тільки...(Тремтить, його лице кривить ся до плачу, руки судорожно обіймають її). Анно! Аннице моя! Тільки ти... не забудь мене! (Утирає очи).

А н н а. Ну, що ти, Миколо! Чи слід тобі при чужих людях плакати? Вспо їй ся! Бог нас не лишить.

Микола. Га, Божа воля! Най він з усіма нами робить, що задумав. Ходімо, люде добрі! (Цілує Анну і виходить, за ним жандарм, війт і ин. Анна по його відході хоче кинути ся до дверей і зупиняє ся, хапає себе за голову, відтак ломає руки). От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли!

Заслона спадає.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, у глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослони, коло плота грубі деревляні колоди, на яких можна сидіти.

Ява перша.

Три дівчини виходять із коршми по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько, сестриці, живенько біжіть та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а війт позволив?

Перша дівчина. Та видно позволив, коли Шльома каже.

Ява друга.

Війт і дівчата.

Війт (надходить улицею і завертає до коршми, зачув їх слова). Ага, ви вже про музику! Не позволив війт, не позволив, і не дозволить ніяким сьвітом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пушціне музики не буде?

Війт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько! Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруть ся за руки і сьміючись вибігають).

Війт. Ах, ти сороко траскітлива! То в тебе Шльомине слово старше, ніж моє? Чекай но ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

Ява третя.

Настя і ще дві жінці виходять із коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хіба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посі-

даймо тут на колоді. Адіть, як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущіне, а тут уже немов би весна починала ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квалити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що з Миколою зле?

Настя. Дух святий з нами, кумочко! Кажуть, що його таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий та смирний...

Друга жінка. Ой, кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, аві сліду. Микола мовчить як заклятий, не хоче видати спільників.

Перша жінка. От дурний! Ніби то йому що pomoже, як він буде гнити, а ті уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сьміє видати, аби і сам ось тут погибав.

Перша жінка. То кам'яні душі. Господи! І десь такі люде родять ся і материне молоко ссуть і по землі ходять і пісень сьпівають!

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не сьпівають. Ніколи не сьпівають. Хиба ти чула коли, щоб Микола сьпівав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли його знаю, то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж його жінка? Ог іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!... Адже про її вітця по всіх селях слава йшла. Перший богач був на весь повіт, і ліпотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка.

Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижає, голос з притиском). Остатна!

Обі жінки (біють себе об поли руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не вважаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажуй!

Настя. Та що вам розказувати? Гидко розказувати. Знаєте, з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що її чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона з давна з ним любила ся, ще дівкою будши. Він з того села, що й вона. А її брати силою видали за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!...

Настя. Він у неї два рази що тижня ніч ночує. Смерком приходить, досьвіта відходить. Він, бачите, ніби то за Миколовими спільниками пошукує. Моїйому чоловікови сам так казав, а? якже!

Жінки. Господи!

Ява четверта.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповняєся парубками і дівчатами. Вони стоять купками, гуторять, сьміють ся. Старші жінки і чоловіки одні проходять улицею, другі заходять у коршму, або виходять із неї].

А н н а (входить одягнена по недільному, оглядає ся боязно і наближуєсь до сидячих жінок).

Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

А н н а. А не було тут?... (Уриває і озирає ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираєте ся? Ні, не було його тут.

А н н а (обертаєсь до неї залякана). За чоловіком? Ні, я не за чоловіком.

Н а с т я. (з ущипливим докором). А ми тут власне про него згадували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабий.

А н н а (мов неприємно). Слабий? Я не чула, А що йому таке?

Н а с т я (так само). Та вішати його мають.

А н н а (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя кпить з неї, відповідає також ущипливо). Вішати? Га, се така слабість, що я

йому на неї не пораджу. Як завинив, то нехай покутує.

Н а с т я (відвертає ся від неї плечима до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів із ним у одній казни, а тепер вийшов. То розповідав мійому чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний. „Просіть там мою жінку, аби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцарь передасть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме“.

А н н а (відходить на вулицю і щезає).

Ява пята.

Ті самі, без Анни. Парубків і дівчат сходить ся більше. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане зіле!

Н а с т я. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як його брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Н а с т я. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хиба тут є?

Н а с т я. Нині я виділа його в церкві. Видно, що є.

Д р у г а ж і н к а. Тай мені здає ся, що я його бачила, як ішов до вїйта.

Н а с т я. Вона певно ждала на нього в хатї, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селї шукати.

Д р у г а ж і н к а. Ну, сего би вже було за багато. Хиба би весь стид загубила.

Н а с т я. А ви думаєте, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут іще з ним і танцювати буде.

Ж і н к и. Тьфу! Пек осина!

Ява шеста.

Ті самі, музики, потім вїйт.

Г о м і н серед молодїжи. Музики йдуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків виносять підвисшену лаву з коршемних сїний і ставлять з надвору під стїною). Ось так! Тут буде добре!

Музики (три селяни, один зі скрипкою, другий з басом, третій з решетом входять, кланяються на всі боки, відтак вилазять на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сідають і потягають смиками по струментах, трібуючи їх. Гомін довкола, сьміхи, жарти. Сцена наповнює ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам дозволив?

Музики (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люде зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса, та Степан. (Товпа втихає. Три парубки виходять наперед і кланяються війтови).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би просили, пане начальнику, щобсьте дозволили трохи потанцювати. Нині пущіне, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нині в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єгомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику
та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаєте наказу?

Парубок (чухає ся в потилицю і всьміхає ся).

Та хто би там того слухав, пане начальнику! Наші єгомость старенькі, хіба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви позволите... То від вас залежить, а не від єгомости.

Иньші парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не позволяю! Не можна.

Ява сема.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою).

Як то не можна? Чому не можна? (До парубків). Ні, ні, не бійте ся, пан начальник жартують. Чому б не було можна? (Наливає чарку). Ну, пане начальнику, дай вам Боже здоров'я!

В і й т. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити випю, бо щось мене в трюнку млоїть (пе) і заплачу тобі, але танців анї музики менї не сьміє бути.

Ш л ь о м а. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права менї заказувати. Се мій заробок. У мене є патент.

В і й т. Патент? Який патент?

Ш л ь о м а. Як то який? Цїсарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає зза пазухи папір зложений у десятеро і подає його вїйтови).

В і й т (незручно розвиваючи папір, обзирає його на ріжні боки, очевидно не вміючи читати, а відтак віддає Жидови). Га, коли так, коли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Ш л ь о м а. А видите? Чи я не казав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адїть, як вони нївроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, випете?

Му з и к и. Ба, та нам так і належить ся.

Б а с і с т а. Сам Бог приказав.

Ш л ь о м а (частує їх). Ну, пийте-ж, пийге, а грайте добре!

Му з и к и. То вже наша річ.

Війт. А памятайте мені, аби все порядно, без образи божої!

Шльома. Чуєте, що пан начальник каже? Без образів божих!

Війт. А скоро сонце зайде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я тут присяжного пришлю, аби ніхто не сьмів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хиба я сам не знаю, що належить ся? Як прийде той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне його до коршми).

Ява осьма.

Ті самі без війта і Шльоми.

Юрба розступає ся, прочищуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то попід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилазять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати.

Один парубок. Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сьміє ся! Ану, музики, коломийки! Та такої вріжте дрібної,

аби аж жижки трусили ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По якімсь часі музики уривають, танцюючі стають).

П а р у б о к. А то що? Чого ви стали?

С к р и п н и к. (Показує смиком на вулицю).

Г о м і н. Шандар! Шандар! Той, що Ми-
колу до криміналу завдав! (Усі сти-
хають, на лицах видко неспокій, а навіть
острах).

Ява девята.

Ті самі, жандарм і Анна.

Ж а н д а р м (тягне Анну за руку). Але хо-
ди ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

А н н а. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене!
Ади, люде ззирають ся.

Ж а н д а р м. Ну, то що, що ззирають ся?
Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене
то що обходять? Я з людського диву
не буду ні ситий, ні голоден.

А н н а. Але стидно. Лице лупає ся. Шеп-
чуть, пальцями показують.

Ж а н д а р м (грізно дивить ся на неї). Анно,
я думав, що ти розумна жінка, а ти
все ще дурниці плетеш. Після того,
що стало ся, ти ще можеш уважати

на людські позирки і пошепти! Тьфу,
чисто бабська натура!

А н н а. Михайле!...

Ж а н д а р м. Ні, не кажи мені так! Не
хочу тебе знати ані бачити, коли ти
така.

А н н а. Михайле!...

Ж а н д а р м. Ну, так ідеш?

А н н а. Господи, що-ж я маю робити!...

Ж а н д а р м. І танцювати будеш зо мною?

А н н а (з жахом). Тут? При всіх?

Ж а н д а р м. Ти знов своє? Ані слова
більше! Будеш, чи не будеш?

А н н а (шепче). Господи, додай мені сили!
(Подає йому руку. Обое наближають ся до
юрби перед коршмою).

Ж а н д а р м. Слава Ісусу!

С е л я н и і с е л я н к и (кланяють ся). Слава
на віки!

Ж а н д а р м. Я чув тут перед хвилею му-
зику, бачив танець...

П а р у б о к. Ну, а хіба що? не вільно
нам?

Д р у г и й п а р у б о к. Нині пущіне.

Т р е т і й п а р у б о к. Нам пан начальник
позволив.

Ж а н д а р м. Ну, ну, та я нічого не кажу.
Потанцюйте собі. Ну, музики, грайте!
Най почую, як ви тут у Незваничах

умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся. Позвольте, хлопці?

Парубки. О, просимо, просимо! (Музика грає. Жандарм послухавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми).

Ява десята.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха противилась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він її привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашніший, як усьміхає ся. Так ті зубищі білі та великі виставить, що здає ся чоловікови, ось-ось укусить. (Музика, танці. По хвили жандарм і Анна виходять із шинку, беруть ся за руки і пускають сх також у танець).

Ява одинацята.

Ті самі, жандарм і Анна танцюють. Помалу танцюючі пари розступають ся. На всіх лицах обуреня. Жандарм і Анна лишають ся самі.

Жардарм (побачивши се зупиняє ся, грізно).

А се що? (Обертає ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.

Жандарм. Як то? Не хочете більше?

Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?

Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви сьмієте мені такий стид робити?

Парубок (сьмільйше). А пан сьміють нам такий стид робити?

Жандарм. Який?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою. Ми з нею не танцюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не сьмієте стиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не присилуєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую. (Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

Ява дванацята.

Ті самі і Шльома, за ним війт.

Шльома (з лїваром у руці). Чого вам треба,

пане постенфірер?

Ж а н д а р м. Відро горівки і пів бочівки пива для всеї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз!

П а р у б о к. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйте ся! Ми вашої горівки ані вашого пива пити не будемо і в танець з отсею кобітою не підемо. Ми ані вам ані їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати з вами не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемо ся. Гей, хлопці, дівчата, ходімо домів!

В і й т (стає на середині). Гов, гов! А тут що таке стало ся!

П а р у б о к (кланяє ся). Нічого, пане начальнику. Потанцювали, та й до дому йдемо.

В і й т. Ба та так живо?

П а р у б о к. Адже в'ємость остро заказували.

В і й т. Ти блазню один! Менї тото будеш пригадувати? Кади тому, що носа не має, а не менї. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут діє ся?

П а р у б о к. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Ві й т. Мовчи, дурню! Хлопці, стид вам таке робити! Пан шандар нині ваш гість, самі ви його запросили — не бійте ся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий бешкет йому робите? Фе, так не гарно.

П а р у б о к. А нам випадає з такою разом танцювати?

Ві й т. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

П а р у б о к. Чоловіка вішати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Ві й т. Не слухайте, діти! Се брехня. Її чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вішають. А коли пан шандар не цурає ся вести її в танець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не з злого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики грають; звільна, мливо починають ся танці. По якімсь часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтакті музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

Ява тринадцята.

Ті самі, по хвили Микола.

(Музики і часть танцюючих бачуть Миколу ще за-
ким він появил ся на сцені. Жандарм і Анна обер-
нені до него плечима).

Жандарм (тупає ногою). До стосот каду-
ків! А се що знов? Чого ви урвали?
Гей, музики! Ви хочете....

Музика (мовчки показує смиком).

Жандарм (обертає ся, побачив Миколу). Га,
а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузли-
ком на плечах, входить і кланяє ся народови).
Слава Ісусу Христу!

Всї. Слава на віки!

Анна (побачивши його, скрикує). Господи!
Пропала я! Микола!

Микола (всьміхає ся сумовито). А, що бачу,
і моя жінка тут. Ото добре. І ви тут,
пане шандаре? Та, бачу, я вам за-
баву перервав!

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо?
Що з тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає йому руку). А знаєш, кому за се маєш подякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хиба мені там скажуть? Прийшли, отворили казню, казали забирати ся, та й по всьому.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу кумпанію. Не нині то завра їх арештую. Коштувало се мене труду, то певно. Був чоловік і в такім, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен і будеш думати, що я тебе доброхить у біду ввалив. І я не міг спочити, поки не натрафив на слід убійників.

Микола (кланяє ся йому). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (глядить з докором на Анну). Злого най вам Бог не памятає!

Жандарм (сьміє ся). Ну, злого! Так багато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випомінаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випоминати!

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув силоміць із дому, аби троха провітрила ся та між людей показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я там, у тім леклі, чув, як ти її дозиравав. Спасибі! (Кланяє ся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не ви-таєш ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут, перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо його перед людьми показувати. Ну, так ходімо до дому. В ласці Божій оставайте ся, добрі люде! (Кланяєсь і пускає ся йти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постій но!
Микола (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба його якомсь обілляти. Го, го, не думай, що се тобі так увійде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погощу. Гей, Жиде!

Шльома (вибігає з порожніми склянками).
Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу! готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я від пана постен-фірера домагаю ся? А куди тото відіслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до коршми).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люде, бу-
вайте здорові! (Відходить).

Настя (воркоче за ним). **На** зломану го-
лову! (Музика. Парубки і дівчата знов ла-
годять ся до танцю).

Заслона спадає.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Хата Миколи.

Ява перша.

Анна сама.

А н н а (під вікном мотає пряжу на мотовило і чи-
слить нитки). Одинацять, дванацять,
тринадцять, чотирнадцять, п'ятна-
цять. (Зупиняє ся). Семей день уже
його нема. Чень нині прийде. І бо-
юсь його, і жити без него не мо-
жу. (Мотає далі). Шіснацять, сїмна-
цять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, два-
цять. (Зупиняє ся, зажмурює очі і задумуєсь). Який страшний! Який грізний!
А що за сила! Здаєть ся як би хотів,
то так би і роздавив мене і того...
мійого... халяпу. Поглядом одним
прошиб би. І чим страшнійший, чим

острійше до мене говорить, тим, здає ся, я більше люблю його. Вся тремчу, а так і здаєть ся, що тону в нїм, роблюсь частиною його. І нема у мене тоді своєї волї, анї своєї думки, анї сили, анї застанови, нічого. Все менї тоді байдуже, все готова віддати йому, кинути в болото, коли він того схоче! Ах! (Мотає далї). Двацять і одна, і дві, і три, і чотири. (Зав'язує пасмо). Та й чи-ж не віддала я йому все, все, що може віддати жінкалюбому чоловікови? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для него зломала. Сама себе на людський посьміх віддала. Ну, і що-ж! Менї байдуже! Він для мене все: і сьвіт, і люде, і честь і присяга. (Мотає). Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість....

Ява друга.

Жандарм і Анна.

Ж а н д а р м (входить). Добрийдень, Анно!
Ти сама?

А н н а (випускає з рук мотовило і веретено).
Ах! То ти? Де-ж се ти так довго?
Чому не приходив тільки час?

Жандарм. Де чоловік?

Анна. А он у стодолі молотить.

Жандарм. Ну, що-ж він?

Анна. Як то, що?

Жандарм. Не дорікає тобі, не бє, не сварить?

Анна. Він? Анї словечка. Навіть не питався, чому я не приходила до него до арешту. Крутить ся по хаті, нишпорить по господарстві по давньому.

Жандарм. Ну, а ти не почала з ним розмову?

Анна. Про що-ж я буду з ним говорити? Обрид він менї. Лучше-б був гнів собі в криміналі.

Жандарм. Ну, а як гадаєш, знає він про те, що зайшло між нами?

Анна. А хто його знає? Менї навіть натяком одним не дав сего пізнати.

Жандарм. Ну, але може сусіди наговорили йому?

Анна. Може бути. Та що се мене обходить? Я тепер спокійна, нічого не бою ся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного. (Приближаєсь до него, боязно). Михайле, можна тебе обняти?

Жандарм (обіймає її).

Анна. І поцілувати? (Цілують ся). Знаєш, давнїйше я, здається, була б умерла зі стиду, як би була подумала навіть, що яко шлюбна жінка можу так цілувати другого. А тепер! (Цілує його без памяти). Любий мій! Тепер у мене ані крихіточки нїякого неспокою, нїякого сорому нема!

Микола (відчиняє двері, але побачивши, що Михайло з Анною цілують ся, цофає ся назад і запирає злегка двері).

Жандарм (шепотом). Він був.

Анна. Нехай собі! Не боюсь я його.

Жандарм. Ну, я також не страшків син. Але тепер я не хочу з ним балакати. Я так тільки на хвильку забіг. Мушу ще піти до війта віддати йому письмо, а відтак прийду до вас на кілька годин. Прощай! (Забирає карабін і відходить).

Анна. А приходи! Ждати му з підвечірком! (Бере ся знов мотати). Так, він бачив нас. Ну, і що-ж з того? Коли доси очі не повилазили, то мусїв бачити. Не тепер, то в четвер був би побачив. Я ховати ся від него не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче! (Рахує по тихо нитки, завязує пасмо).

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (входить з цїпом у руці). Ти сама, Анно?

Анна. Сама.

Микола. А той... шандар... пішов уже?

Анна. Пішов до вїйта, але за годинку, казав, що прийде. Або що, ти хотїв з ним що побесїдувати?

Микола. Я?... Ну, нї.. Хиба так... пару слів.. Але нї! Що менї з ним бесїдувати?... Ог, бачиш, сьвірка в цїпі урвала ся, то я прейшов звязати. Не маєш де мотузка?

Анна. Не маю. От на тобі прядива, та виплети собі.

Микола. Та хиба вже так зробити. (Бере прядиво, вбиває в стїл шило, робить з прядива космики, наслинює їх і починає плести. Анна мотає далї, шепотом числячи нитки. Микола по хвили). Анно!

Анна. Чого тобі?

Микола. Так сей шандар, сей Михайло Гурман...

Анна. Ну, чого тобі від него треба?

Микола. Я знаю, ти ще дівкою любила його... і тепер любиш.

А н н а (перестає мотати і глядить на него). Ну, і що-ж з того?

М и к о л а (понуривши голову). Та нічого. Хибав тобі що-небудь кажу? (Хвилю мовчить, а відтак починає плакати і клонить голову до стола).

А н н а. Так чого-ж плачеш? Чого рвеш моє серце?

М и к о л а. Бо.. бо... моє рве ся. (Встає і наближає ся швидко до неї). Анно! Не вже-ж ти мене так... так анї крихітки не любиш?

А н н а. Ні.

М и к о л а. І ніколи не любила?

А н н а. Ні.

М и к о л а. І не можеш присилувати себе, щоб хоч жити зі мною по давньому?

А н н а. Ні. (Звіщує голову). Пропало вже.

М и к о л а (відвертає ся). Га, видко Божа воля така. Господи, по що ти вивів мене з криміналу? Чому не дав мені там зігнати? Я думав, що нема гіршої муки над неволю. А як прийшли пани і сказали мені: „Миколо, ти вільний, бачимо твою невинність“ — Господи, то мені трохи серце не трісло з великої утіхи. Я крил у Бога просив, щоб до дому як найскорше залетіти, а тут застав таке... таке,

що й язик не повертає ся сказати! Таке, що неволя в криміналі против того видаєть ся мені раєм! (Ридає). І за яку се провину мене Господь так тяжко карає? Чим я його образив, чим прогнівав?

А н н а. Цить, Миколо, не плач! І на мене вини не звертай. Ти-ж знаєш добре, що й моєї вини тут мало. Силою віддали мене за тебе. Доки сила моя була, я була тобі вірною, хоч иньшого любила. Але тепер не стало моєї сили.

М и к о л а. Так що-ж нам робити? Як жити?

А н н а. Роби, що знаєш, що тобі сумління каже. Вбий мене, чи прожени мене, чи лиши мене при собі, — мені все одно.

М и к о л а. Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене — нехай уже я так і буду нічим для тебе, — але на людей. Щоб люде з нас не сьміяли ся!

А н н а. Хиба-ж я їм забороню сьміяти ся ?
Нехай сьміють ся, коли їм сьмішно !

М и к о л а. А все-ж таки... Не показуй ся прилюдно... з ним. Не топчи в болото мові бідної голови. А ні, то вбий мене, щоб я не дивив ся на те !

А н н а. Се не від мене залежить, Миколо. Я тепер одного пана знаю — його, так як доси знала тебе. Що він мені скаже, те й зроблю, а більше ні на що не оглядаю ся. Ганьба, то ганьба ; смерть, то смерть. З ним мені нічого не страшно. А ти роби, що знаеш.

М и к о л а (хапає ся руками за голову) Господи, Господи, вона зовсїм одуріла ! Говорить мов у горячці. Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь данє, він її з розуму звів, щоб насьміяти ся надімною ! (Ходить по хаті з виразом важкого болю. Анна мотає далі).

Ява четверта.

Ті самі і жандарм.

Ж а н д а р м (входить). Слава Богу ! Здоров був, Миколо !

М и к о л а (понура). Здоров був, Михайле !

Жандарм (сміючись, б'є його долонею по плечі).
А, прецінь хоч раз ти заговорив до мене, як до старого знайомого.

Микола. Ліпше-б нам було не знати ся ніколи.

Жандарм. Чому? Тьфу, Миколо, як ти насовив ся! Немов би я тобі батька зарізав.

Микола. Ти мені ще гірше зробив.

Жандарм. Ет, іди, не плети дурниці!
От ліпше сідай тут! (Садить його силоміць кінець стола, кладе карабін і шапку, на другім кінці стола, а відтак виймає з торби фляшку горівки). Ади, з сею ворожкою ми порадимось, як у світі жити. Анно, ану но знайди там який наперсток! (Анна встає і ставить на стіл чарку, хліб і сир),

Микола. Спасибі тобі, я не пю.

Жандарм. Як то не пеш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не пеш! Ну, се ти пусте видумав! (Наливає). На твоє здорівле, Миколо! (Пє). А!... Бачиш, я сам пю. (Наливає). На, випий! І не жури ся! Вдарь лихом об землю! Нехай Мошкова кобила журить ся, що велику голову має.

Мик о л а (бере чарку). Га, виджу, з тобою нема иньшої ради. Здох-бись, Михайле! (Пе).

Ж а н д а р м (сміє ся). Ха, ха, ха! Здох бись! Гарно ти мені здоровля зичиш! Ха, ха, ха! Сьміхованець з тебе, Миколо, бігме, сьміхованець! (Плеще його по плечах).

Мик о л а. Що-ж, Михайле, що кому на лежить ся!

Ж а н д а р м. Так ти думаєш, що мені на лежалось би здохнути?

Мик о л а. Думаю, що се було-б лїпше і для мене, і для тебе і для отсеї (показує на Анну).

Ж а н д а р м. І для отсеї! А, ми й забули про господиню! (Наливає). Ну, Анно, випий за здоровле свого чоловіка!

А н н а. За твоє здоровле, Михайле! (Пе).

Ж а н д а р м. Ха, ха, ха! Бачиш, Миколо, твоя жінка мені трохи інакше бажає, ніж ти! Ну, випиймо-ж тепер за її здоровле! (Пють).

Мик о л а. Та й міцний же твій вишняк, Михайле. Від двох чарок вже й у голову бе.

Ж а н д а р м. Не слухай того, снїку мій! Се тільки твоя голова слаба, ось що!

Міцної голови він і по десяти чарках не хапає ся.

Мик о л а (опирає голову на локоть). Слаба голова, кажеш. Правду кажеш! І без твого вишняку вона мені ходором ходила, а тепер ще гірше. Знаєш, Михайле, що я тобі скажу так, по приятни, по старій знайомости?

Жа н д а р м. Ну, що?

Мик о л а. Може би ти перестав у мене бувати?

Жа н д а р м. А то чому, Миколо? Надоїли тобі мої відвідини?

Мик о л а. Надоїли, не надоїли, а так. Мені здає ся, що воно-б було ліпше, як би ти не показував ся.

Жа н д а р м. Не можу, братчику, їй Богу не можу. Служба моя така, що все по при вашу хату моя дорога йде. А при тім, серденько моє, ще одна річ припутана.

Мик о л а. Яка?

Жа н д а р м. Хоч то ніби урядова тайна, але що вже робити, скажу тобі. Але насамперед випиймо! Най усе зле минає! (Наливає, пють). Так ось яка річ, небоже. Тебе ніби то пустили з криміналу...

Мик о л а (схапуєсь). Ніби то?... Як то ніби то?

Ж а н д а р м. Ну, ну, ти бо зараз усе так береш на правду, мов би ти справді почував ся до вини! Е, Миколо! Адже-ж ти сам відчуваєш себе невинним, правда? (З притиском). Власне сумління каже тобі, що ти невинний? Правда? (Глядить йому просто в очи).

Мик о л а (змішаний, крикливо). Богом небесним свідчу ся, що правда!

Ж а н д а р м (насьмішливо). Ну, ну, Миколо! Так не говори! Особливо перед шандарем з такими словами не вихапуй ся. Бо між нами, шандарями, брате, така думка, що як на кого підозріне паде, а він починає Бога на свідка кликати, то значить, що у него сумління не зовсім чисте. Щось там у него не гарно.

Мик о л а (переляканий). Так... значить... ти думаєш, що я...?

Ж а н д а р м (сьміє ся і клепле його по плечах). Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Леда чим тебе застрашити можна. Не бій ся! Не такий чорт страшний, як його малюють. Те, що тобі тепер видаєть ся таким

страшним, також не таке. До всего чоловік привикне!

Микола. Ти се про що закидаєш? Якось не зовсім я розумію тебе.

Жандарм. Порозумієш, братчику, порозумієш, як на те час прийде. А тепер знаєш, що я би тобі радив?

Микола. Ну, що?

Жандарм. Будь спокійний. Не роби ніякого галасу. Жий собі тихо, смирно як Бог приказав, і ні про що не дбай, що довкола тебе творить ся.

Микола. Ні про що не дбати? А думаєш, що се можна?

Жандарм. А чому би не можна? Певно, що можна. Повір мені, друже! Я багато світа сходив, багато дечого видів і знаю. Так ось що я тобі скажу: Тисячі людей живуть от так як ти, і не питають навіть, як воно склало ся, відки пішло, хто тому винен? Де би чоловікови голови стало, щоби се все розібрати? Стало ся, склало ся — що порадиш? Треба брати жите, яке є, треба жити, як можна.

Микола. І з розбитим серцем?

Жандарм. Дурниця серце! У кого воно ціле?

Микола. І на людським посьміховищу?

Жандарм. Наплюй ти на людей! Чого тобі від них потрібно? А як ти з них будеш сьміяти ся, то вони з тебе не будуть. Ще самі до тебе прийдуть.

Микола (в задумі). Що-ж, мудра рада. Тільки мабуть за міцна на мою слабу голову. (Хапає себе руками за голову і починає ридати). Ой, за міцна, за міцна! Не витримає моя голова!

Жандарм. Не бійся, витримає. Я тобі поможу. Я кожному голову скручу, хто би посьмів з тебе сьміяти ся.

Микола. Богато буде скручених голов.

Жандарм. Не бійся, се вже моє діло! А тепер, друже мій, Миколо, знаєш що?

Микола. А що таке?

Жандарм. Я бачу, що ти дуже ослаб. Сон тебе клонить. Піди ти собі на тік, та засни.

Микола. А ти?

Жандарм. Про мене не турбуйся. Я також трохи відпочину, а потім піду до дому.

Микола. То може би, Михайле, ти сам пішов на тік і там заснув?

Жандарм. Ну, ну, не роби комедії! На тобі кожух (бере з жердки кожух і кладе

йому на плечі), подушку і верету (зтягає з постелі подушку і верету і також кладе на него). Іди! (Випихає його за двері. Мовчанка. За сценою чути важке зітханє і повільні кроки Миколи).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (обнимає Анну). Ну, тепер ми самі.

Анна. Цить! Я боюсь, щоб він там собі якого лиха не заподіяв.

Жандарм. Не бійся! Він тепер занадто ослаб, розкис! Зарисся в соломку і засне.

Анна (припадає до него). Михайле, Михайле! Що буде з нами? До чого воно дійде? Чим воно скінчиться?

Жандарм. Дурна! Ось вона чим турбуєся! Ніби то хтось у світі знає, чим що скінчиться і до чого дійде? Жий та дихай, доки живеш! Зле тобі? А коли не зло, то дякуй Богу. Як буде зло, тоді час буде думати про те зло! Чим скінчиться! Нічим не скінчиться. Будемо жити, доки можна. Будемо любити ся, доки можна.

Будемо людям в пику сьміяти ся,
доки можна, доки вони нас під ноги
не візьмуть. А потому? Потому один
кінець: всі помremo і чорту в зуби
підемо. Ось чим воно скінчить ся,
коли хочеш знати. (Обіймає її).

Заслона спадає.

ДІЯ П'ЯТА.

Хата Миколи. День. Стіл відсунений, за столом і на ослоні селяни і жінки, між ними Бабич і Настя. Микола підпитий з келішком у руці серед хати. На столі велика фляшка горілки і хліб та сіль.

Ява перша.

Микола, Бабич, Настя, селяне, жінки.

Селяне (п'яними голосами співають журавля):

Ой там у лісі, ой там у лісі плужочок,
Плужочок-чок-чок-чок (2) плужочок,
Ой виорав він (2) ланочок,
Ланочок-чок-чок-чок (2) ланочок.
Ой насіяв він (2) конопель,
Конопель-пель-пель-пель (2) конопель.
Та впронадив ся (2) журавель,
Журавель-вель-вель-вель (2) журавель.
Ой, я я тому (2) журавлю
Журавлю-влю-влю-влю (2) журавлю.
Та бучком ноги (2) поломлю,
Поломлю-млю-млю-млю (2) поломлю.

Селяне і селянки при остатніх куплетах похитують ся, торкають одні одних плечима та кивають головами, позираючи на Миколу, що стоїть зі звищеною головою і держить чарку в тремтячій руці. Коли сьпів скінчив ся:

Мик о л а. Ну, куме, дай Боже здоровле!
(Пе).

Б а б и ч. Дай Боже всего доброго!

Мик о л а. Ні, сего не кажіть! Чого доброго? Я доброго нічого у Бога не прошу. Досить уже того доброго зазнав, буде з мене! (Наливає і передає чарку Бабичеві). Ну, прошу!

Б а б и ч. Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівїть Бога! Що Бог дасть, то не напасть. Нераз чоловік гадає, що не знати яка на него біда впала, аж за день, за другий озирає ся, а воно вже йому на добро вийшло. Ваше здоровле, сусїдо! (Обертає ся до иньшого селянина і пе).

П е р ш и й с е л я н и н. Дай Господи й вам!

Мик о л а. Ну, вже ви менї сего не кажіть. Уже я то на своїй шкірі витрібував, яке воно добро виходить. Ні, кумове чесні, вірте менї чи не вірте, а менї здає ся, що пан Біг часом собі сьміх із нас робить.

С е л я н и. Бійте ся Бога, куме, що ви говорите! Таже то образа Божа!

Микола (махав рукою). Одно мене ще в світі держить — отся живиця! (Бере чарку наливає і пє).

Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). Я то знала, що до того воно дійде. Бійте ся Бога, тота жінка ані стиду не має ані серця.

Перша жінка, Ой та певно. Мій старий казав, що буде в радї о тїм говорити, аби її при всїй громаді різками висїчи, най не дав злого прикладу.

Настя. Певно, що варто би. Адже й нинї в церкві. Бійте ся Бога! Та ж такого ще світ не бачив. З чужим парубком аж до самої церкви прийшла, а потому як сама стала, то щоби вам до образів, до вівтаря святаго лицем обернула ся! Де там! До него обернула ся, до него, окаянна, молитви шепче. Жінки довкола неї повідступали ся, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснуть ся, а вона нічого, мов і не бачить. Так усю хвалу Божу й вистояла. Та не всю, бо скоро „Достойно“ просьпівали, мій шандар із церкви, моргнув на неї, та й вона за ним вийшла.

Перша жінка. Та куди-ж вони потягли ся?

Настя. Мабуть до коршми. Там собі обое в ванкири запивають ся. (Шепче).

Бабич. Куме Миколо, так ви кажете, що жінка вас голодом морить?

Микола. Хто? я? Коли я се казав? Де?

Бабич. Ну, я так чув.

Перший селянин. І я чув. Геть по селу чутка ходить.

Микола (в п'янім запалі). Бреше тота чутка! Всі брешуть, хто її далі розносить. Кому яке діло до мене і до моєї жінки?

Настя. Ну, та певно, що нам діла нема. Але є хтось такий, що має до неї діло.

Микола. Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи ситі, чи голодні?

Бабич. Та ви, куме, не гнівайте ся, що я вас спитав. Я прецінь не зі злої волі. Бо тут, бачите, деякі хотіли на раді громадській...

Микола. Що, що, що? Засї раді громадській до моєї жінки. Не має рада права!

Бабич. Ну, як ви собі не кривдуєте — то певно. Тільки що, бачите, люде собі дуже марикують, що вона дуже

поганий приклад дає, вибачте, на публіку людську з тим Гурманом волочить ся.

Микола (хапає себе за голову). Ой, ой, ой! Люде! Не ріжте мене без ножа! Не мучте мене! Не бабрайтесь у моїм серци! Най вам моя жінка не стоїть у очах! От пийте, колисьте чесні та добрі, щосьте до мене прийшли, частуйте ся і говоріть дещо веселійшого. А то тьфу! Чоловікови й без вас тяжко, а ви ще додаєте.

Настя. Ой кумочку, та чи то ми не знаємо, що вам тяжко? (Пе).

Микола. Ой тяжко, кумонько, тяжко! (Наливає і пе).

Настя. Та кажуть, що вона до вас по цілих днях не говорить?

Микола. Та що будемо говорити? Вона мовчить, і я мовчу. Огтак цілий день мов тумани ходимо. А вона все тільки в вікно зазирає, чи він не йде. А до мене хоч би словечко сказала.

Настя. Ой бідний ти, кумочку, бідний! (Наливає і пе).

Микола. Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак на четверо! (Наливає і пе). Як той горох при дорозі. (Плаче).

Н а с т я. Та хіба я не знаю, що ти нерозум з голоду млієш, а вона що зварила, то тому поганинови держить. Куме, таже я твоя близька сусіда. Все знаю, все бачу, хоч би нераз і не хотіла бачити. Нераз аж серце мені крає ся! Бігме, кумочку, крає ся! (Плаче і обіймає його).

Б а б и ч. Ну, ну, жінко, може нам пора до дому?

С е л я н е. Та пора би йти.

М и к о л а. Люде добрі, сусіди чесні! Посидьте ще трохи! Не квапте ся, не розходіть ся! Я рад! що людський голос у тих стінах чую. Цоговоріть, почастуйте ся. Ну, прошу! Ов, чарка стоїть! Що се такого? Фляшка порожня? Я зараз другу принесу. У мене барилка єсть, схована в половнику. Що має грішний чоловік робити? Коли вже таке на мою голову впало, то що діяти! Не бере ся мене ніяка робота, відійшла охота до життя, до господарства. Тьфу, на що воно мені? Взяв я, продав конята, гроші сховав, та й пропиваю по трохи. Най ідуть! Не стане тих, знов щось продам.

Б а б и ч. Ой куме, куме, зле ти робиш! Занадто собі до голови взяв таку дурницю, та ізза такої негідниці добро своє кєрваве марнуєш!

М и к о л а. А на що-ж воно мені? Хиба мені житє буде? Не буде, куме! Все пропало! Вже мені господарем не бути, так нехайже іде все! І поле продам і хату продам, нехай іде.

Б а б и ч. Говори, говори. Продам, кажеш. А потому що буде?

М и к о л а. Коли потому? Як потому? У мене, куме, вже тепер потому. Вже тепер по всьому. Дальше вже нічого не буде. Нічогісінько. Так цур йому всему! (Виходить з фляшкою).

П е р ш а ж і н к а. Зовсім знівечили чоловіка! Зовсім з пантелику збили!

Д р у г а ж і н к а. Не много того розуму в бідолахи було, тай той вплив.

Н а с т я. Я би не знати що дала, що вона його якимось зілем упоїла.

Б а б и ч. А найгірше шкода господарства. Гарував чоловік, весь вік робив, аж йому очі з голови лїзли, мучив ся, терпів — ой Господи, кїлько натерпів ся! Нарешті дохрапав ся кусника хлїба, жити-б та Бога хвалити та діточок надїяти ся, а тут на тобі! Мов

пожар наскакує, мов грім з ясного неба.

Перша жінка. Говоріть, куме, говоріть! Кажете: дітий надіятись. Тото й уся біда в тім, що в них дітий нема. Як би у неї були діти, то вонаб на таке не пустила ся. Скажу я слово й за неї.

Перший селянин. А я тому не вірю. Вже як котра жінка така вдасть ся, то ти її й ланцом до дому не прикуєш. І дітий покине.

Перша жінка. Не слухай того, куме, бігме не слухай! Діти — велика річ. Діти половина матери. Одна половина може би й рада піти, дозволити собі, а друга не пускає, кричить: А ми, мамо! А що з нас буде? І не пустять тамтої половини.

Микола (входить з фляшкою і ставить її на столі). Ось вона! Ось наша радість! Ось одинока потіха. (Піднімає фляшку, телепає і знов ставить). Повна, вистане нам! Ану, кумове чесні, сусіди мої приємні — дай нам Боже здоровле! (Наливає, пє, і пускає чарку кружляти).

Бабич. Куме Миколо, гей куме!

Микола. Га!

Бабич. А я би тобі, куме, щось сказав, та бою ся, щоб ти на мене не огнівав ся.

Микола (сїдає коло него, обнимає його за шию плачучи). Кажи, кумочку, кажи! Ти в мене найблизший сусїда, ти мій порадник. Говори!

Бабич. Ти, куме — не в гнів тобі кажучи — за надто мягкий, за надто податливий.

Микола (хитає головою і тяжко зітхає). Ой так, так, занадто мягкий, занадто податливий.

Бабич. А вони бачуть, що ти такий, та й тобі кіле на голові тешуть.

Микола (хапає себе за голову). Ой тешуть, тешуть! Аж у мізку лупає! (Плаче).

Бабич. Цить, куме, фе! Не плач! Не будь дитиною!

Микола. Не бути дитиною? А то як?

Бабич. Ти-б узяв ся до своєї жінки трохи острійше. Похрупостїв би на неї, погрозив би, а то й ударив раз, другий. Знаєш, жінка так як коняка, любить батіг, а без него зовсїм ледащіє.

Микола. Ой, ледащіє, ледащіє.

Бабич. Ну, і до сего Гурмана ти постав ся. Що то він завоював тебе, чи що?

Покажи йому, що ти в хаті господар. Закажи йому бувати у себе.

Микола. Ой, просив я його, та де тобі, ще й сьміє ся.

Бабич. Просив! Бій ся Бога, куме, хто-ж такої річі просить? Та то певно, що він просьби не послухає. А ти остро до него!

Микола. Ой, кумочку, боюсь я його! Страшний він такий, як кат.

Бабич. Фе, куме! Ти-ж чень не дитина. Чого тобі боятися? Адже він тобі нічого не може зробити!

Микола (випростовуєсь). Та то правда! Чого мені його боятися?

Бабич. Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу, що він тобі жити з жінкою не дає.

Микола. Та то правда! Адже і над ним є старший! На скаргу!

Бабич. Щовцілім селі соблазнь робить, сором на цілу громаду.

Микола. Га, таже за се тяжка кара!

Бабич. А ти думав як? Зараз його відси перенесуть! А ти вже собі потому

з жінкою даси якось раду. Коби лиш його відси мара взяла.

Мик о л а. О, певно, що з нею я собі пораджу. Адже-ж ви, сусідоньки, знаєте, яка вона була добра, щира та вірна, заким його зла доля на мій дім навернула! До рани можна було її приложити, не то що! (Плаче).

Н а с т я. Ти, куме, його до хати не пусти, ось що! Двері йому перед носом замкни. Ціпом по голові заїдь! Так би я на твоїм місці зробила!

М и к о л а. Так, так, так! Ціпом по голові! Мундур на шкаматє! Нехай мене скаржить! Я вже буду знав, як боронити ся!

Б а б и ч. Нас, куме, на свідків клич. Ми посвідчимо, як вони з тобою обходили ся!

С е л я н е. Так, так! Усі посвідчимо! Його зовсім зі служби проженуть, а тобі нічого не буде!

М и к о л а (схапує ся). Добре! Все зроблю, візьму на відвагу. Або що, хіба я не чоловік, не господар? Ану, випиймо, сусіди! Біг заплатить вам за раду. Побачимо, хто тут буде старший. (Пе і частує їх за чергою).

Ява друга.

Ті самі. Входить жандарм і Анна.

Жандарм (трохи підпитий). Го, го, го!
А тут що? Празник якийсь, комашня
чи поминки?

Микола. Та поминки, поминки справ-
ляю.

Жандарм. А по кім?

Микола. По собі самім. По своїй честі,
по своїм супокою, по своїм житю.

Жандарм (іде до стола — люде розступають ся
перед ним, він сідає, Анна також сідає на
припічку). Ага, ти бачу вже трохи тее...
язиком путаєш!

Микола. Як то путаю? Я не путаю, я
правду говорю! То ти, Михайле, мое
жите попутав, так що й кінця не
найду.

Жандарм. От, Миколо, не молов би-сь
дурниць, та й ще при чужих людях,
а радше частуй гостя!

Микола. Ой участував ти мене! Не та-
кого ти частунку від мене варт!

Жандарм (схапує ся і підступає до него).
Що ти говориш, що? Якого ча-
стунку?

Микола (плює йому в лице). Ось якого, коли хочеш знати.

Жандарм (б'є його кулаком у голову). Ось тобі за се! (Микола падає на землю. Люде кидають ся до Миколи, Анна до Михайла).

Анна. Михайле, успокій ся, що ти робиш?

Жандарм. Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам! Не бій ся, се йому не пошкодить. Троха свічки в очах стали, але се байка. Протверезить ся швидко. А я й так хотів із ним розумне слово поговорити.

Микола (з трудом підносить ся, його садять на лаві). Так ти ось як мені платиш за мою доброту?

Жандарм. Не за доброту, Миколо! За доброту тільки Бог заплатить. А я за дурноту. За те, що ти плюєш на цісарський мундур.

Микола. Я не на цісарський мундур плюю, але на того огидника, що ганьбить образ Божий. Ти його знаєш? Михайла Гурмана!

Селяне. Так, так!

Жандарм (гне в собі злість). Знаєте ви що, панове свідки, я тут хочу з Миколою розумне слово говорити. Вас тут

не потрібно. Може-б ви пішли собі до дідька?

Микола. Ні, сусіди! Сидіть, не відходьте! Я вас прошу. Я вас тут запросив, він не має права вас виганяти.

Жандарм(зіскакує і хапає за карабін). А я вам кажу, паниці погані, геть відси! Хто зараз не вступить ся, той ось тут кольбою в груди дістане. Марш! (Селяне і селянки сквапно виходять. Декотрі хрестять ся і плюють).

Ява третя.

Микола, жандарм і Анна.

Микола (прискакує до него). Яким ти правом сьмієш моїх гостей з моєї хати виганяти, га? До тебе прийшли? Твою горівку пили?

Жандарм (відтручує його на бік). Мовчи, дурню! Слухай, що я тобі буду казати. Сідай ось тут! (Микола неохітно сідає). Слухай, Миколо, що ти собі гадаєш?

Микола. Як то що?

Жандарм. Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу покинув, господарство занедбав, коні продав, та все тільки

з п'яницями водиш ся та своє добро розкидаєш? Чи то ладно так, га?

Миколо. Ладнійше, ніж чужу жінку на гріх наводити.

Жандарм. Миколо, Миколо, не повинен би ти й згадувати про те.

Миколо. Он як! Не повинен і згадувати, від чого серце рве ся і голова тріскає? Спасибі за ласку. А скажи ти мені, Михайле, про що я маю згадувати? Для кого маю дбати? На кого робити?

Жандарм. Хоч би на себе самого.

Миколо. Не бій ся, на себе самого я дбаю! Продаю, роздаю, розкидаю, пропиваю те, що мені непотрібне, а беру лиш те, що мені потрібне. А потрібне мені тепер лиш одно — ось що! (Телепає фляшкою).

Жандарм. Фе, Миколо, стидай ся!

Миколо. Я маю стидати ся! Ха, ха, ха! А ти стидаєш ся? А отся негідниця стидає ся, що по селу раз-у-раз з тобою волочить ся? Ви маєте стид?

Жандарм. Зась тобі до нас.

Миколо (зриває ся). Кому зась? Мені? А ти хто тут? Яке ти право маєш мені заськати?

Жандарм (силою саджає його назад). Ну, ну, не решети ся! Я тобі скажу, яке я маю право. Слухай, Миколо! Ти знаєш, хто я був колись, ще там, у нашій селі?

Микола. А хто? Урвитіль, забіяка.

Жандарм. Брешеш, друже мій. Я був чесний парубок, може троха за горячий, за палкий. Але кривди я не любив, неправди не міг знести — і то було моє нещастє.

Микола. Було дещо й більше.

Жандарм. Правду кажеш. І я тобі зараз скажу, що ще причинило ся до мого нещастя. Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту, поштуркувану та кривджену нелюдами братами. Ся любов була моїм самотнім найдорожшим скарбом, вона могла би була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдами вкрав мені те одинокє щастє.

Микола (зриває ся). Я? Вкрав тобі...(Хапає себе за голову). Господи, що се зо мною? Чи весь сьвіт до гори ногами перевертає ся?! Я, втоптаний у болото, обдертий з чести, супокою і поваги,

зруйнований, зарізаний без ножа —
я по твому виходжу ще й злодієм?

Жандарм. Не хапай ся за голову, Микола! Адже твое сумління само тобі каже, що моя правда.

Микола. Ні, брешеш! Я її не силував!
Вона ще вдячна мені була...

Жандарм. Адже бачиш її вдячність.

Микола. Вороже, се ти її звів, одушив,
причарував!

Жандарм. Ти мав три роки часу причарувати її до себе. Чому сего не вчинив?

Микола. Бо я не чарівник — ось чому!

Жандарм. Бо ти віхоть, а не чоловік,
— ось чому!

Микола. Хто віхоть? Я віхоть?

Жандарм. А вже-ж не я.

Микола. Отже я зараз покажу тобі, що я не віхоть. Марш мені з хати! (Хапає його за плечі).

Жандарм (відтримує його). Іди спати, Микола! Ти троха паний.

Микола. Паний, чи не паний, не твоя річ. Але ти мені геть із хати забирай ся!

Жандарм. Отже не вступлю ся. Тут і заночую, коли мені схоче ся.

Микола (лагідно). Вступи ся, Михайле!
Не доводи мене до лютости.

Жандарм (лагідно). І не доходи до лютости, небоже, се не здорово. А я справді у тебе заночую. А завтра оба разом поїдемо до міста.

Микола. Оба разом? По що?

Жандарм (виймає папір і показує). Ади, знаєш отсей папір?

Микола. Чорти б його знали, а не я!

Жандарм. То зле, Миколо! Не вадило-б тобі його знати. Тут і про тебе дещо написано.

Микола. А що там про мене написано?

Жандарм. Наказ із суду, аби тебе приставити. Я ще нині маю його доручити війтови. Там знов на тебе в суді щось наговорили.

Микола. Га, Юдо! Так ти знов з того боку підомною рєш? Зовсім мене доконати хочеш! (Вириває йому з рук папір і рве на кусні). На, маєш, маєш, маєш!

Жандарм. Дурню, і що ти зробив? Чи ти знаєш, що тобі буде за се?

Микола. Не мені, а тобі.

Жандарм. Ні, тобі! На маєш, раз! (Бе його в лице). Се на завдаток! На маєш два! (Замахує ся).

Миколо (хапає карабін). На тобі також раз! (Кидає ся на Михайла).

Анна (кидає ся між них). Миколо, на бік!

Миколо (відтручує її). Ти сама на бік!

Жандарм. Пусти його, Анно! Я його і так не бою ся. (Хапає за карабін, хоче вирвати Миколі). Пусти, дурню! З тим не жартуй!

Миколо. Ось тобі мій жарт! (Пускає карабін, хапає сокиру і втоплює в груди жандармови. Той падає).

Анна. Господи! Що з тобою, Михайле? (Кидаєсь до него).

Жандарм (вхопив ся рукою за груди, з котрих бухає кров). А, се так! Нічого! Нічого мені не треба.

Анна. Кров! Кров! Ти ранений, Михайле, забитий! Голубчику! Де рана?

Жандарм. Нічого, Анно, нічого! Се лиш жарт був. Трохи поболить та й перестане. Годі, Миколо! Чого став, та й трусиш ся? Дай руку!

Миколо (кидає сокиру). Та... та... невже воно нічого?

Миколо (слабше). Дай руку! (Простягає йому закровавлену руку, Миколо дає свою). Спасибі тобі! Ти зробив мені при-

слугу, і я не гніваюсь на тебе! Я хотїв і сам собі таке зробити, та якось рука не підняла ся.

Анна. Михайле, серце моє, скажи що тобі? Де в тебе рана?

Жандарм. Кажу тобі, що менї зовсім добре. Навіть і ліків не греба! А ось і свідки! Ну, слава Богу! Слава Богу!

Ява четверта.

Ті самі, вїйт, Бабич, Настя, селяне.

Вїйт. Гей! А тут що такого? Хто тут галасує?

Настя. Ой лишенько! Шандар забитий.

Вїйт. Невже неживий? Миколо, Анно! Що се таке? Говоріть, чого стоїте, як остовпілі?

Жандарм (слабо). Пане вїйте! Дайте їм спокій! Вони не винні! Я... я сам...

Вїйт. А тобі що таке стало ся? По що на себе руки наложив?

Жандарм. Так було треба. То моя річ.. Анно! Миколо... бувайте здорові.. і простїть. (Умирає).

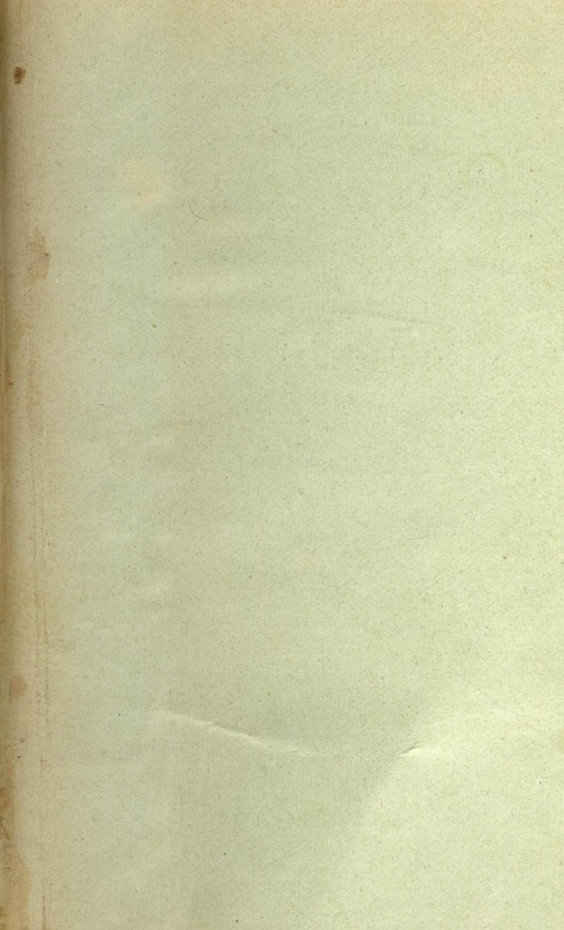
А н н а (кидаєть ся до трупа). Михайле, Михай-
лику! На кого ти мене покидаєш?
Що я без тебе на світі зачну?

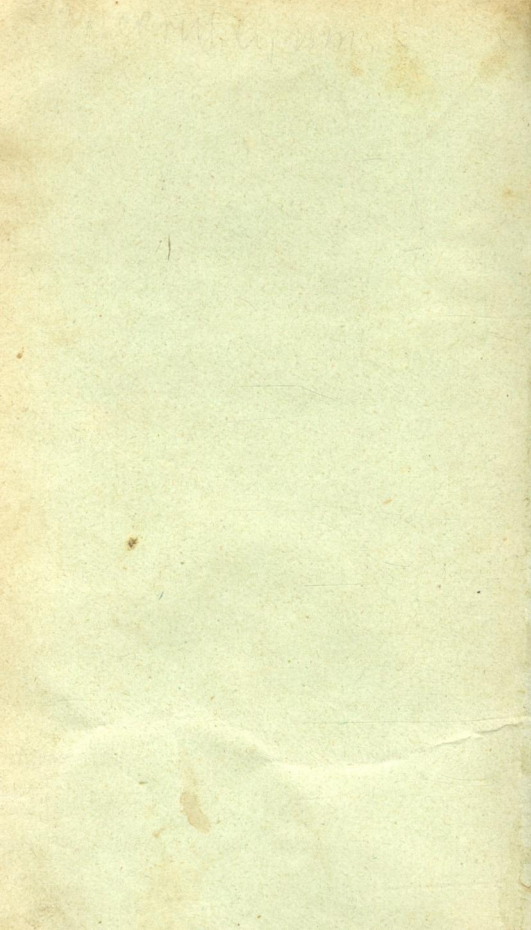
М и к о л а. Анно, спокій ся, хіба ти не
маєш для кого жити?

Заслона спадає.

34.312

$\phi \frac{I}{y-450}$